

Accelerators and particle detectors around us

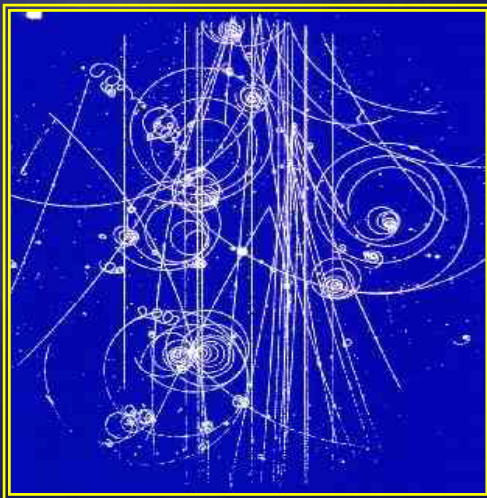
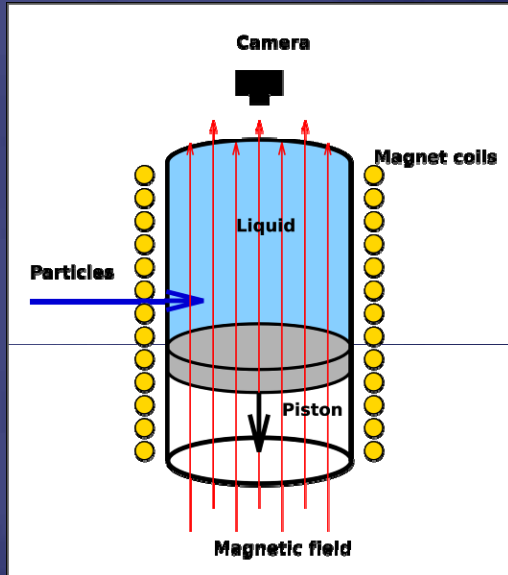
Akceleratorzy i detektory cząstek wokół nas

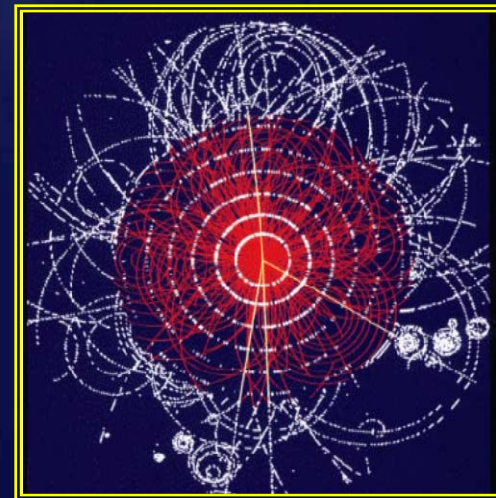
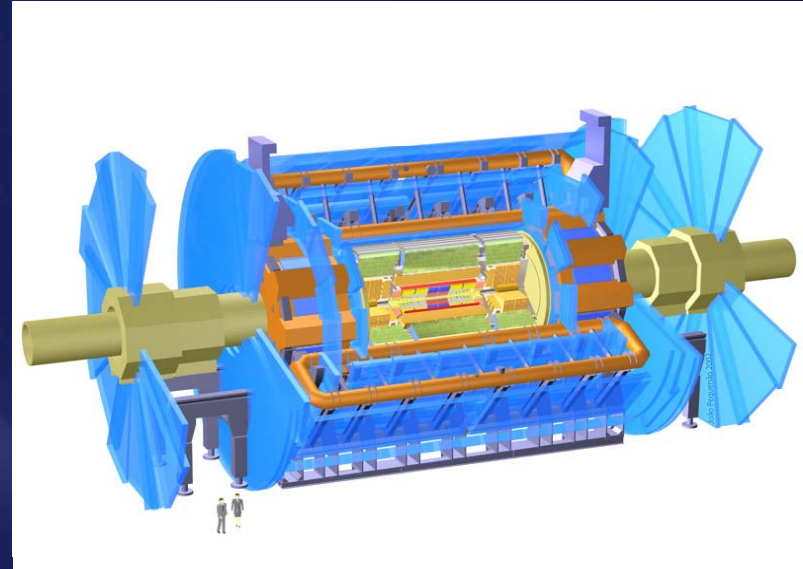
Sławomir Wronka, 03/04/2009r

Detektory

Wczoraj

Dziś

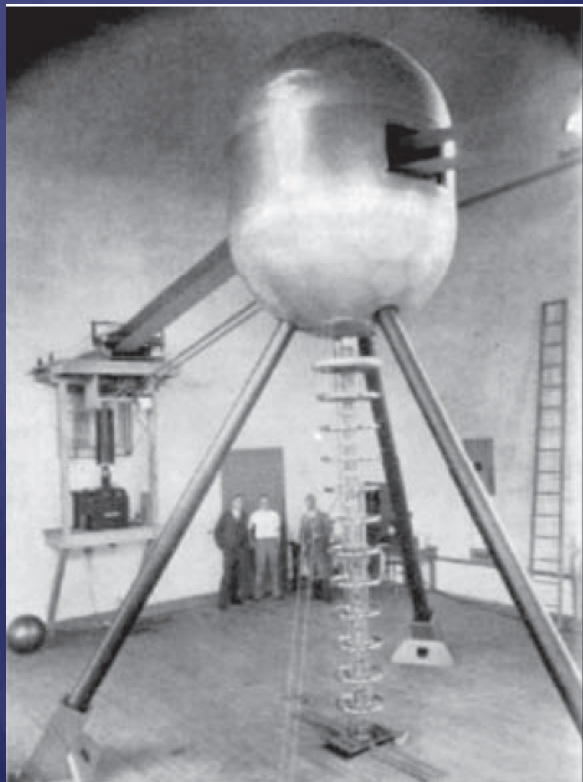

2009-04-06

dr Sławomir Wronka, IPJ

Akceleratorzy

Wczoraj

Dziś

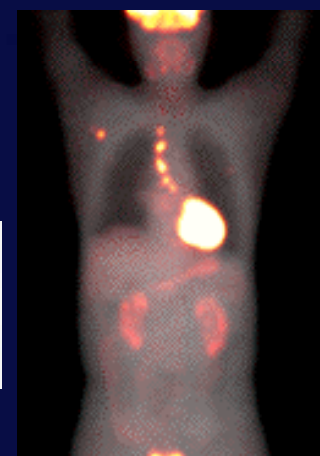
2009-04-06

dr Sławomir Wronka, IPJ

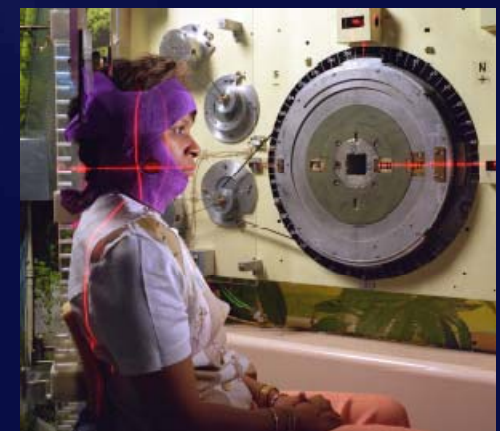
Gdzie znajdziemy akceleratory i detektory ?

- ▣ Badania naukowe
- ▣ Medycyna
- ▣ Przemysł
- ▣ Ochrona granic
- ▣ Archeologia
- ▣ Ochrona zabytków
- ▣ Ochrona środowiska
- ▣ ...

Medycyna – oddzielny wykład

- ▣ Diagnostyka
- ▣ Sterylizacja sprzętu
- ▣ Terapia
  - Radioterapia „standardowa”
  - Radioterapia hadronowa
  - Wykorzystanie neutronów

Sterylizacja

Sterylizacja radiacyjna sprzętu i materiałów medycznych jest prowadzona w celu zabicia drobnoustrojów i ich form przetrwalnikowych. Proces wykorzystuje **silne właściwości bakteriobójcze** promieniowania jonizującego.

Sterylizacja

- ▣ Sterylizacja radiacyjna **nie wywołuje radioaktywności** w napromieniowanym produkcie, jest więc pod tym względem całkowicie bezpieczna.
- ▣ Czynnikiem sterylizującym mogą być przyspieszone **elektrony** lub **promieniowanie gamma**.

Napromienianie żywności

- ▣ Radiacyjna metoda konserwacji żywności

- ▣ Wiązka e^- max. 10MeV, fotony max. 5MeV.

Napromienianie żywności

- ▣ **Zapobieganie psuciu się żywności** poprzez eliminację bakterii, pleśni, grzybów i pasożytów powodujących jej rozkład
- ▣ **Eliminacja drobnoustrojów** chorobotwórczych do poziomu zapewniającego bezpieczeństwo konsumpcji
- ▣ **Przedłużenie okresu składowania** świeżych owoców i warzyw poprzez hamowanie naturalnych procesów biologicznych - **dojrzewania, kiełkowania** itp.
- ▣ Niezastąpione w przypadku np. przypraw, suszonych warzyw - **eliminowanie konieczności stosowania chemicznych środków konserwujących.**

Przykład - truskawki

Nienaświetlane po 7 dniach

**Napromienione wiązką
elektronów po 17 dniach**

Przykład - cebulka

Napromienianie żywności

- ▣ Prowadzone od wielu lat badania naukowe udowodniły, że poddana obróbce radiacyjnej żywność zachowuje wartość odżywczą oraz jest bezpieczna pod względem toksykologicznym i bakteriobójczym.
- ▣ Co z wolnymi rodnikami ?

Wady:

- ❑ Poddawanie napromieniowaniu żywności zanieczyszczonej mikrobiologicznie i wprowadzanie jej do obrotu jako czystej i świeżej. Promieniowanie jonizujące, podobnie jak inne metody, zabija drobnoustroje, ale pozostawia ich toksyczne produkty przemiany materii.
- ❑ Poddawanie działaniu promieniowania jonizującego świeżych owoców i warzyw może być mylące dla konsumenta przy ocenianiu ich świeżości i stopnia dojrzałości.
- ❑ Wydłużanie trwałości i czasu przechowywania leży wyłącznie w interesie przedsiębiorcy, a nie konsumenta.

„Obróbki” radiacyjne

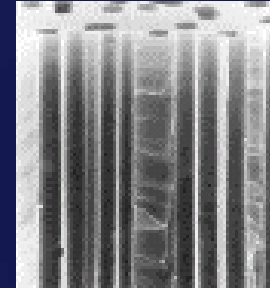
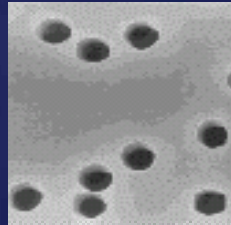
- ▣ Sieciowanie polimerów, głównie polietylenu w postaci rur i taśm termokurczliwych

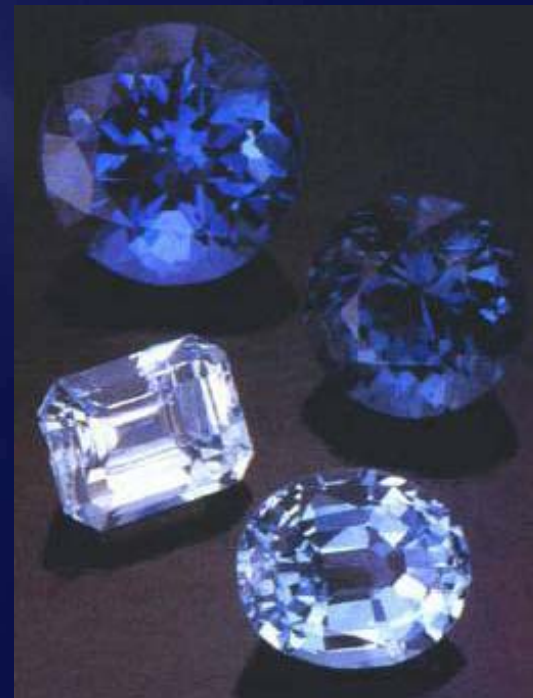
2009-04-06

dr Sławomir Wronka, IPJ

- ▣ Nano-Membrany

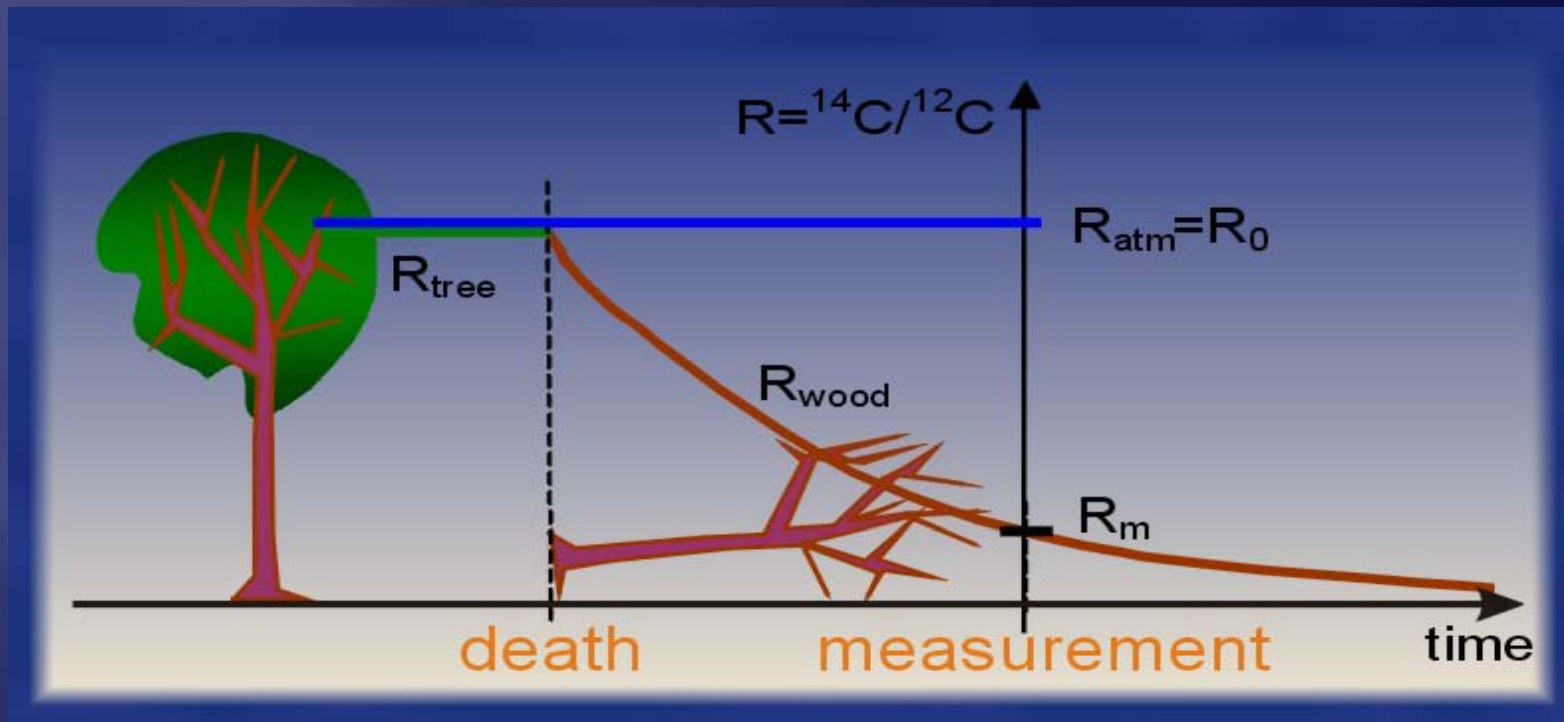
- ▣ Kolorowanie kamieni szlachetnych

Accelerator Mass Spectroscopy

- ▣ **Radiowęgiel** jest popularną nazwą ^{14}C - jedyne radioaktywnego izotopu węgla.
- ▣ Najważniejsze cechy różniące atomy ^{14}C od zwykłych atomów węgla to:
masa i radioaktywność.
- ▣ Choć w śladowych ilościach, radiowęgiel występuje powszechnie na Ziemi, dzięki produkcji przez promieniowanie kosmiczne.
- ▣ Okres połowicznego rozpadu ^{14}C wynosi 5730 lat.

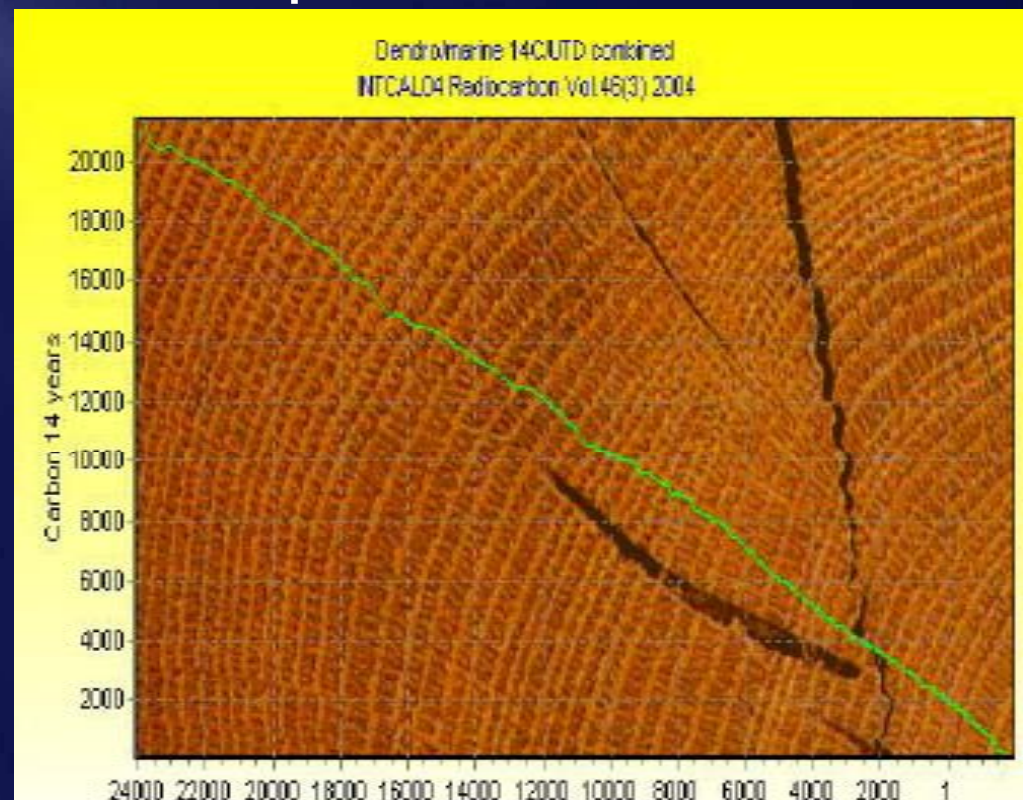
- Dzięki asymilacji z atmosfery, koncentracja ^{14}C w żyjących organizmach lądowych jest stała (R_0).

- Po obumarciu organizmu, ubytek ^{14}C spowodowany rozpadem promieniotwórczym nie jest dłużej równoważony i ilość ^{14}C zaczyna maleć.

- ▣ Porównanie stosunków $^{14}\text{C}/^{12}\text{C}$ w próbce obumarłej materii organicznej (R_m) i w atmosferze pozwala na określenie wieku radiowęglowego.
- ▣ Ma on sens czasu, jaki upłynął od momentu obumarcia organizmu do chwili pomiaru.
- ▣ Z uwagi na fluktuacje „naturalnej” zawartości ^{14}C w ciągu wieków stosuje się krzywą kalibracyjną:

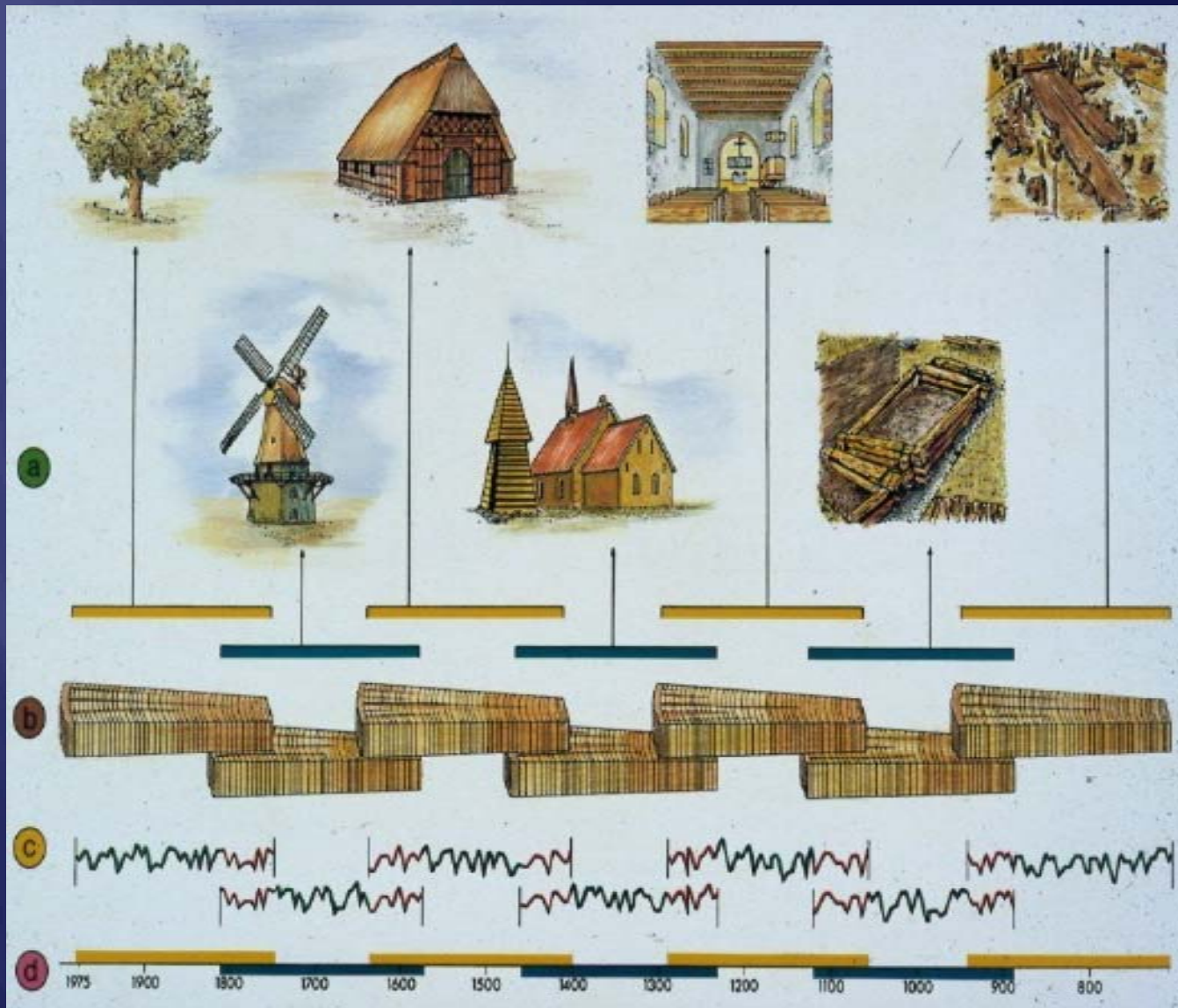

Znane „poprawki”

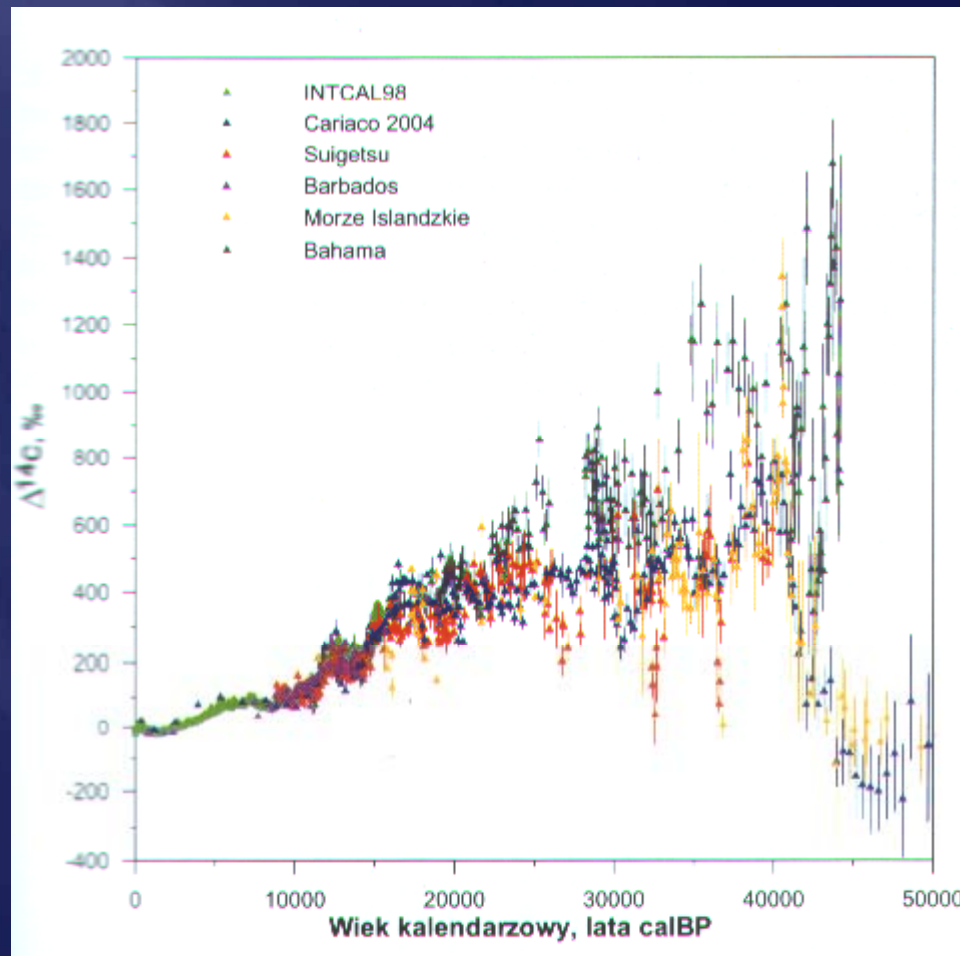
- ▣ Przemysłowa
- ▣ Na wybuchy termojądrowe
- ▣ Na leżenie w wodzie
- ▣ ...

- ▣ Krzywa kalibracyjna uzyskiwana z drzew

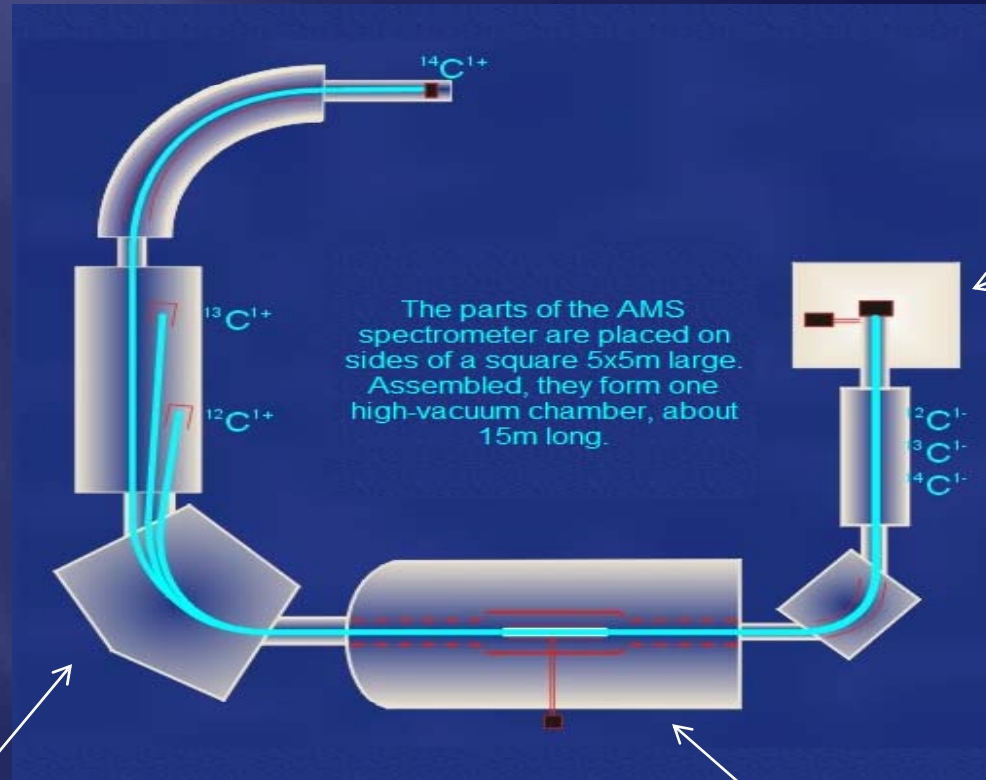

Względne naturalne zmiany koncentracji izotopu ^{14}C w atmosferze

Jak mierzymy ?

Źródło /próbka/

Magnes analizujący

Akcelerator

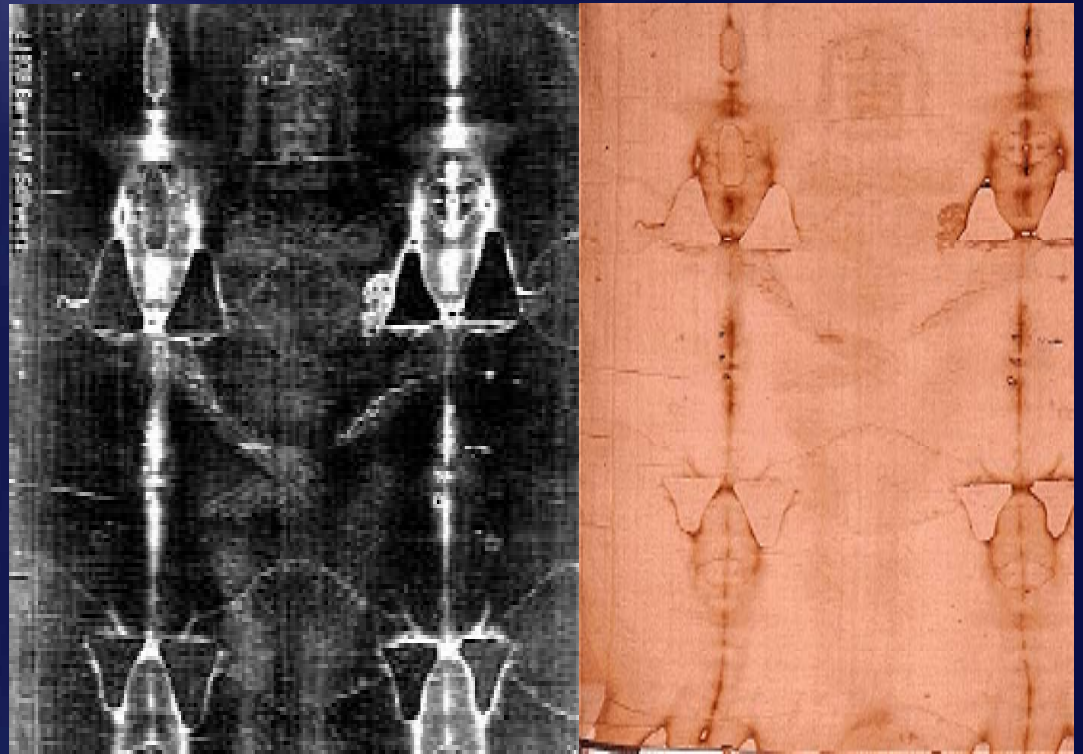
Poznańskie Laboratorium Radiowęglowe

2009-04-06

dr Sławomir Wronka, IPJ

Najstłynniejsze zastosowania:

- ✓ Datowanie okresu działalności Człowieka z Alp Tyrolskich na 3120 –3350 B.C.
- ✓ Datowanie płótna Całunu Turyńskiego

- ▣ **Pobór próbek 21.IV.1988**, wycięto wycinek 10 mm * 70 mm daleko od łat i przepaleń
- ▣ z wycinka otrzymano **trzy oddzielne próbki**
- ▣ analogicznie przygotowano i zapakowano po trzy **próbki kontrolne** z eksponatów muzealnych
- ▣ zestawy po cztery kontenery przekazano do laboratoriów, które nie znały numeru pojemnika z próbką Całunu
- ▣ wszystkie operacje przygotowywania prób dokumentowano na video i fotografowano

Wyniki

- ▣ Wynik datowania płótna Całunu turyńskiego metodą AMS: **1260 - 1390 AD**
- ▣ Próby kontrolne:
  - len z grobowca Qasr Ibrim w Nubii - (szacowany na 11-12 wiek AD) datowany na 1026 - 1160 AD
  - len z mumii Kleopatry (110BC -75AD) datowany na 9BC - 78 AD
  - lniane nici z kapy biskupiej z Bazyliki Saint Maximin z Vermont (1290 -1390 AD) datowane na 1263 - 1283 AD

A więc... falsyfikat ?

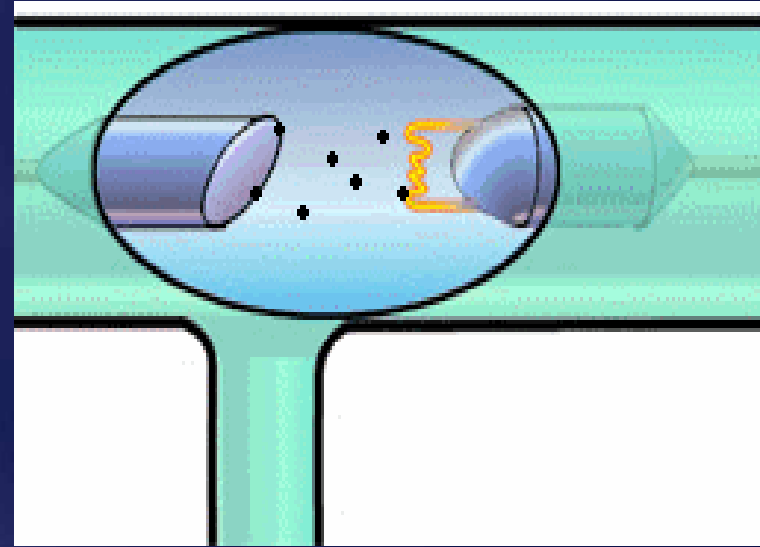
- ▣ Próbki kontrolne dość "sterylnych" warunkach - nie narażone na zanieczyszczenia
- ▣ Najbardziej narażone na zanieczyszczenia są tkaniny zbudowane z włókien o średnicy mikronów - ich powierzchnia wystawiona nadziałanie zanieczyszczeń jest olbrzymia
- ▣ Materiały lniane poddane wysokim temperaturom w obecności wody, dwutlenku i tlenku węgla wchłaniają młodszy węgiel - praktycznie materiał jest "odmładzany"

Raymond Rogers: „**Badania próbek Całunu Turyńskiego poddanych testowi na węgiel C14**”, „*Thermochimica acta*” (vol. 425 issues 1-2) 20.01.2005r. :

„Badania pyrolitycznym spektrometrem masowym oraz obserwacja mikroskopowa i badania mikrochemiczne wykazały, że próbka poddana testowi węglowemu **nie była częścią oryginalnego płótna Całunu**. Wynik próby węglowej nie określił zatem prawdziwego wieku Całunu Turyńskiego”.

**Wilhelm Conrad
Röntgen (1845-1923)**

Promieniowanie X

***Jedno z największych osiągnięć
dla medycyny***

***Bertha Röntgen
8 Nov, 1895***

***Zdjęcie
współczesne***

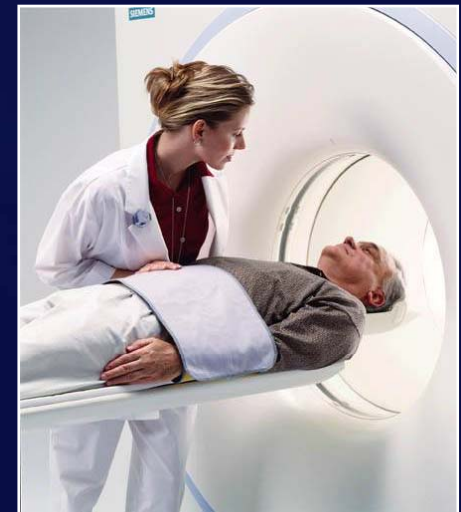
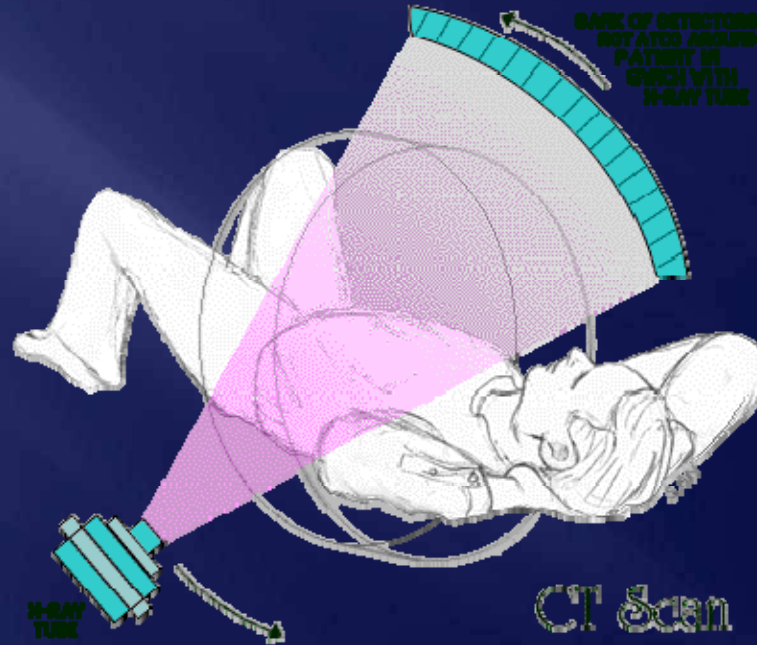
From D. Robin

2009-04-06

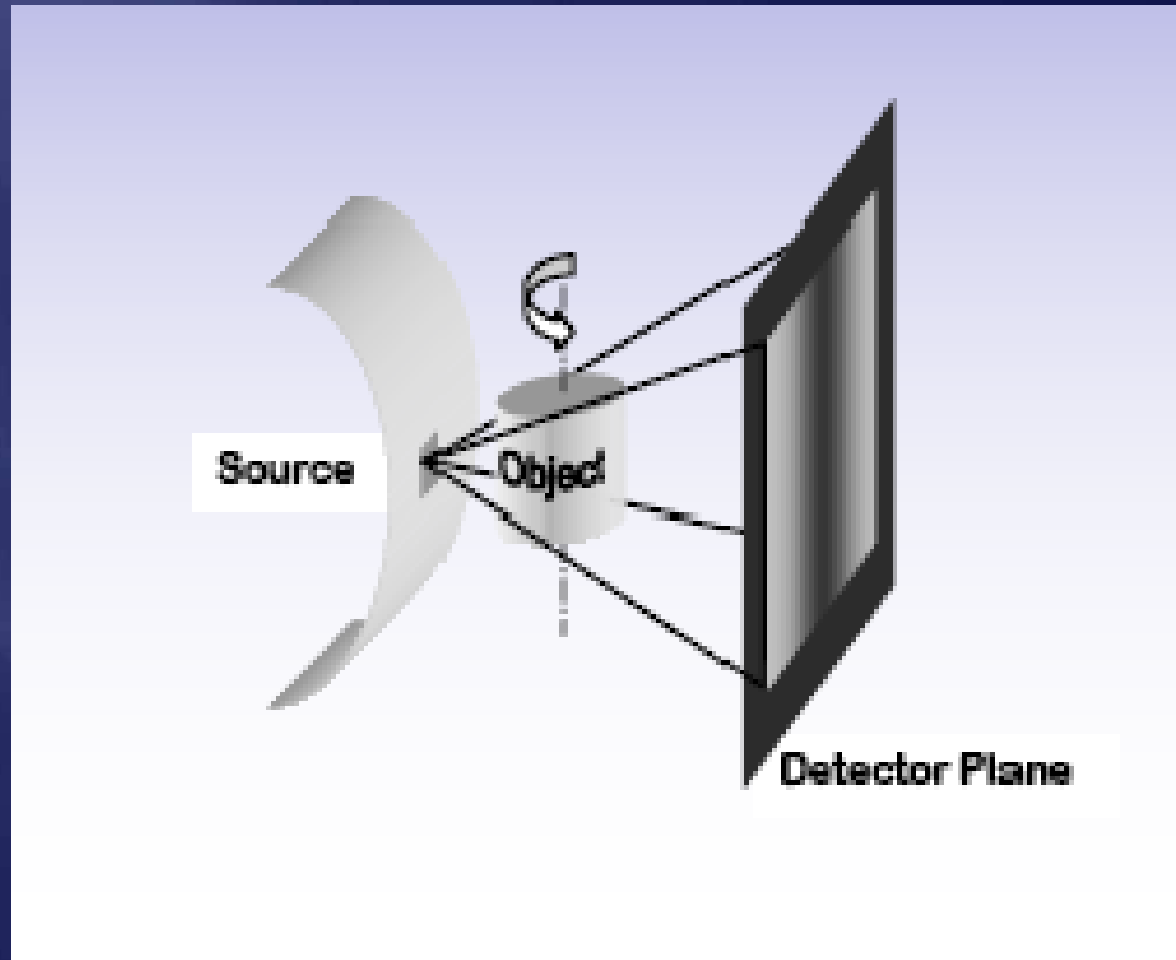
dr Sławomir Wronka, IPJ

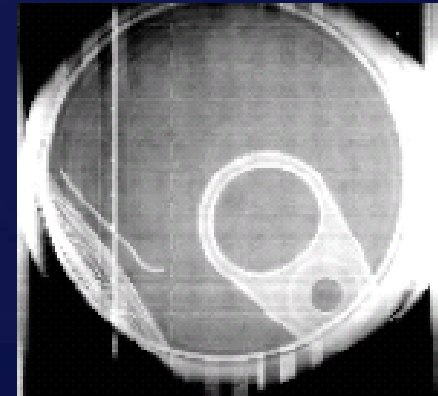
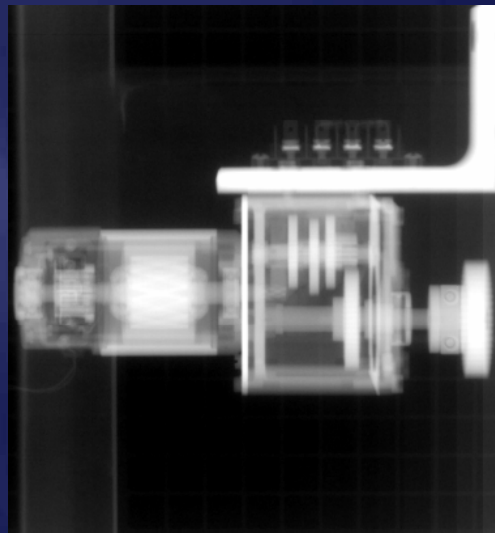
Tomografia komputerowa - CT

Radiografia /radioskopia/

Radiografia X – akceleratorzy e⁻ do ~15 MeV

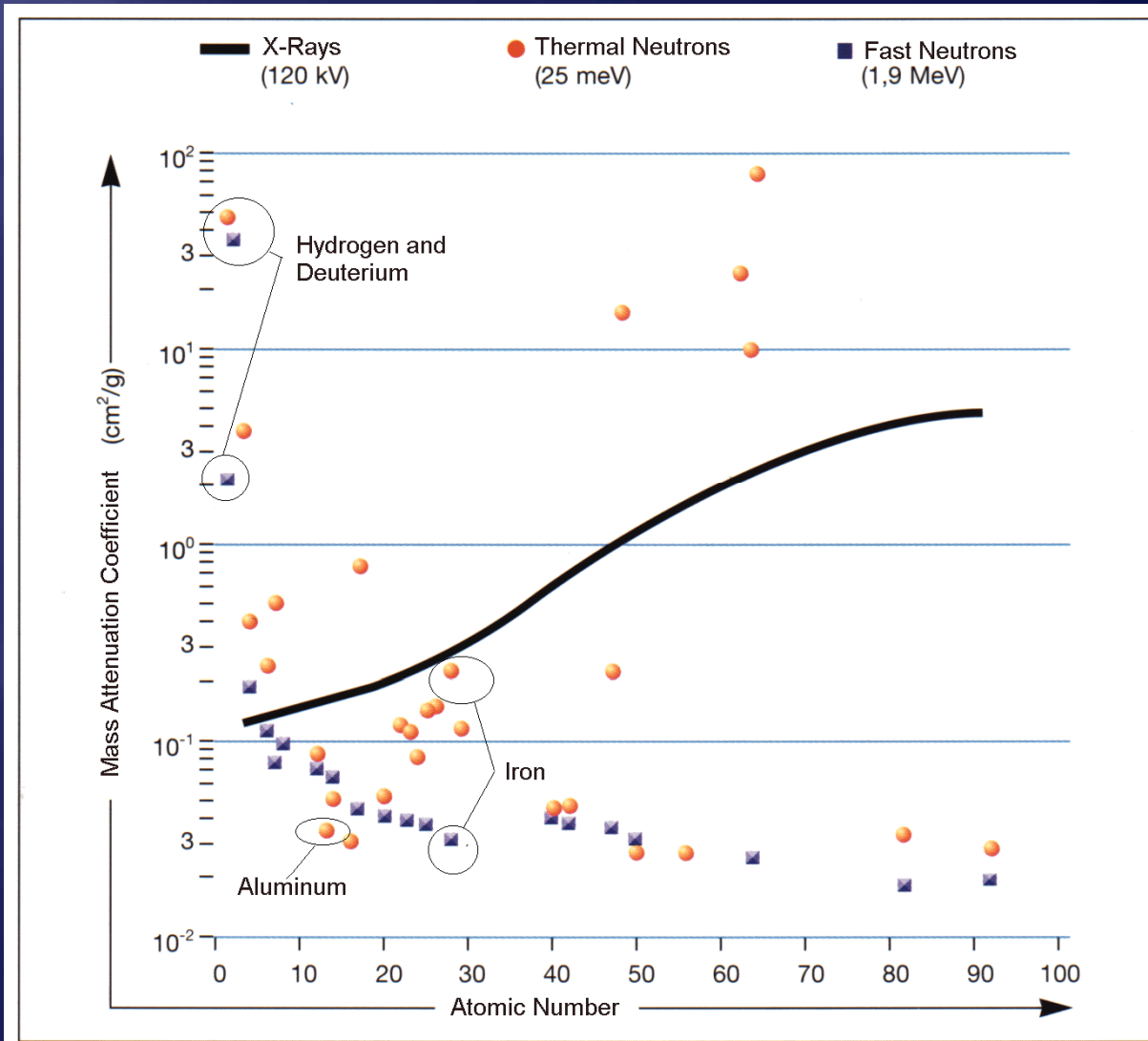
www.bioscan.ch

2009-04-06

dr Sławomir Wronka, IPJ

X vs neutrony

Radiografia neutronowa

Przykład

B. Schillinger

TUM

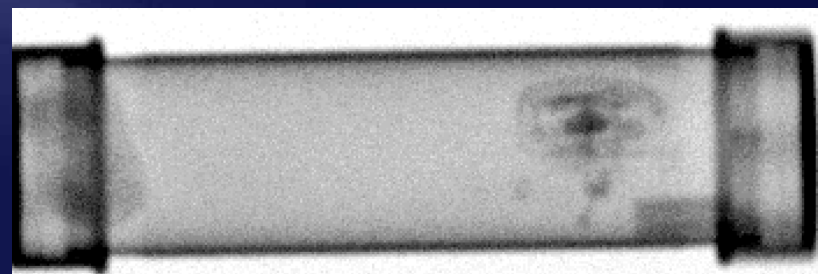
obiekt

promienie X - 150 keV

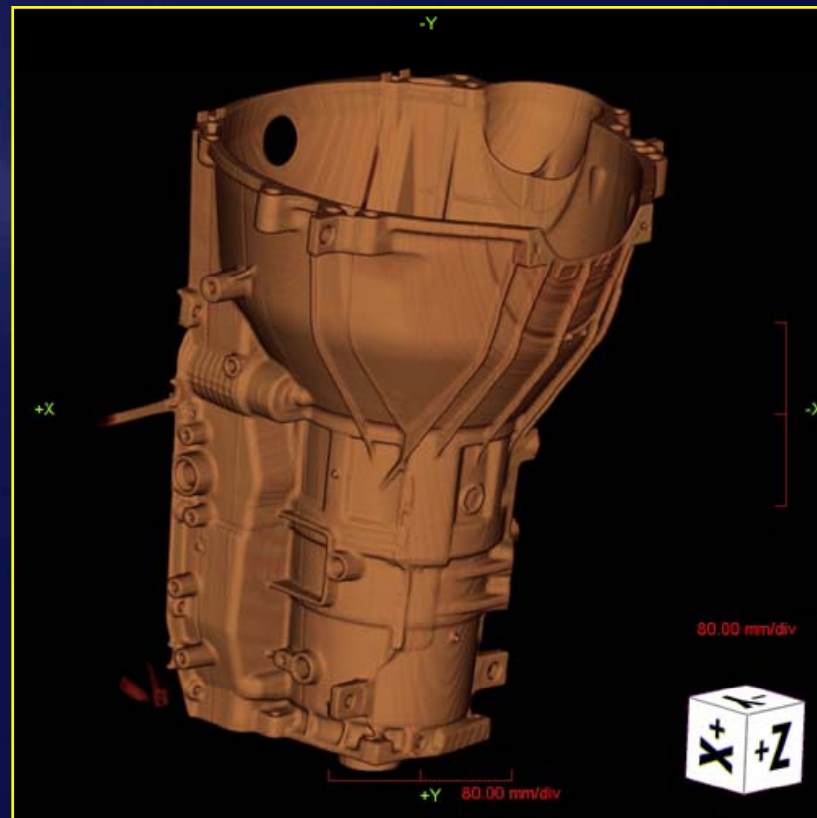
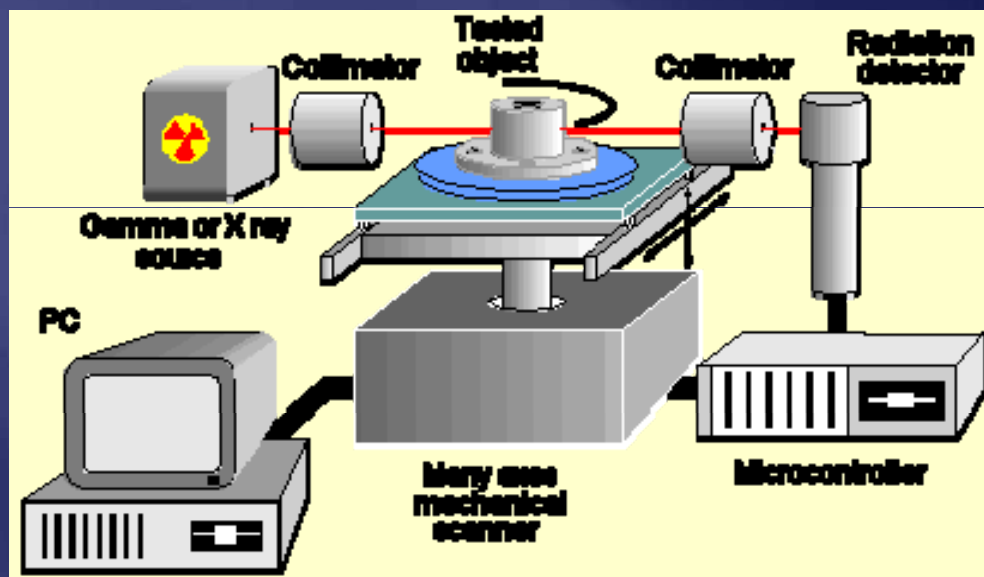
promienie γ - 1.25 MeV

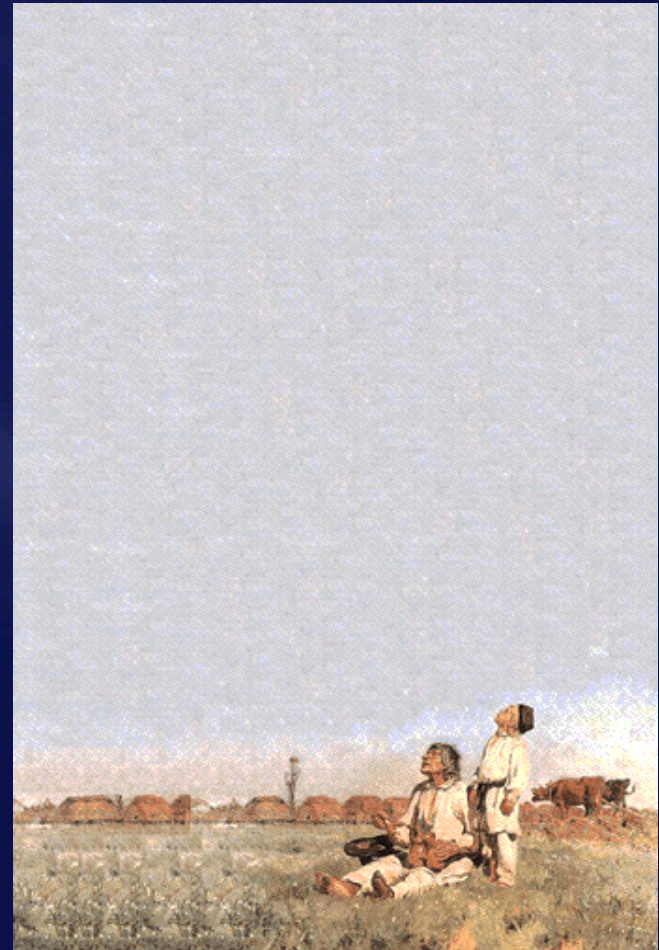
neutrony termiczne

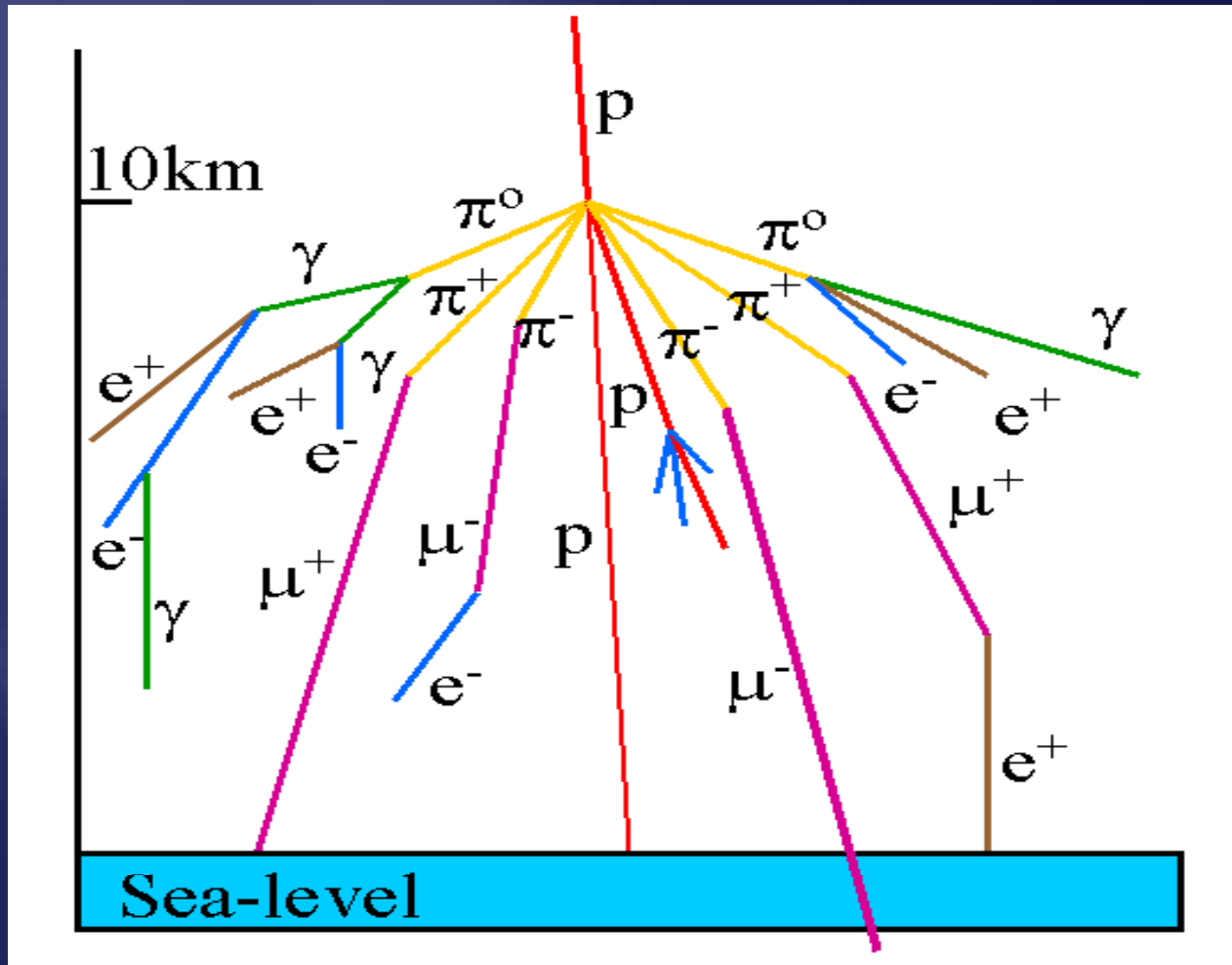
Krok do przodu – tomografia przemysłowa

Radiografia mionami i neutrinami

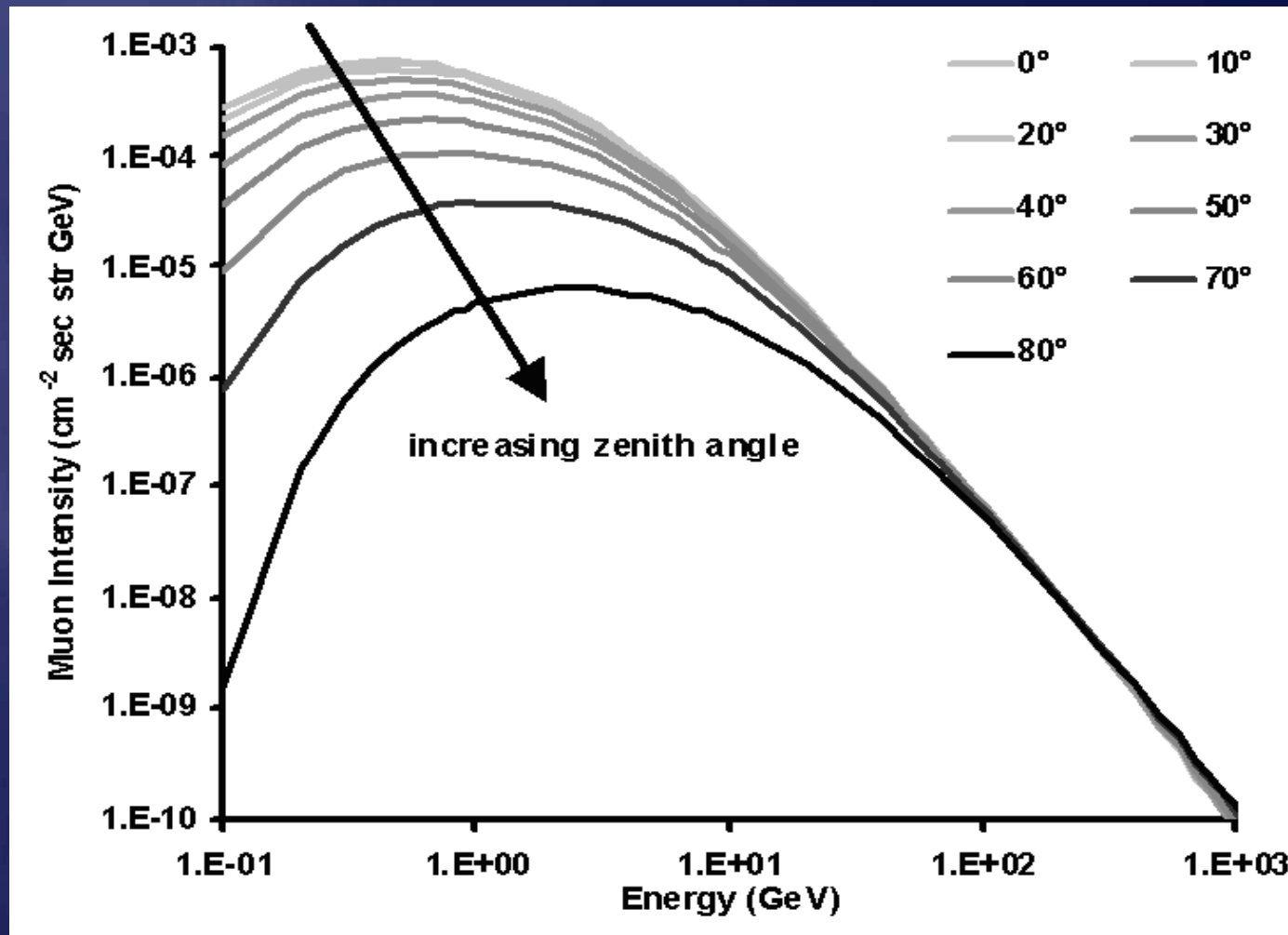

Deszcz promieniowania kosmicznego

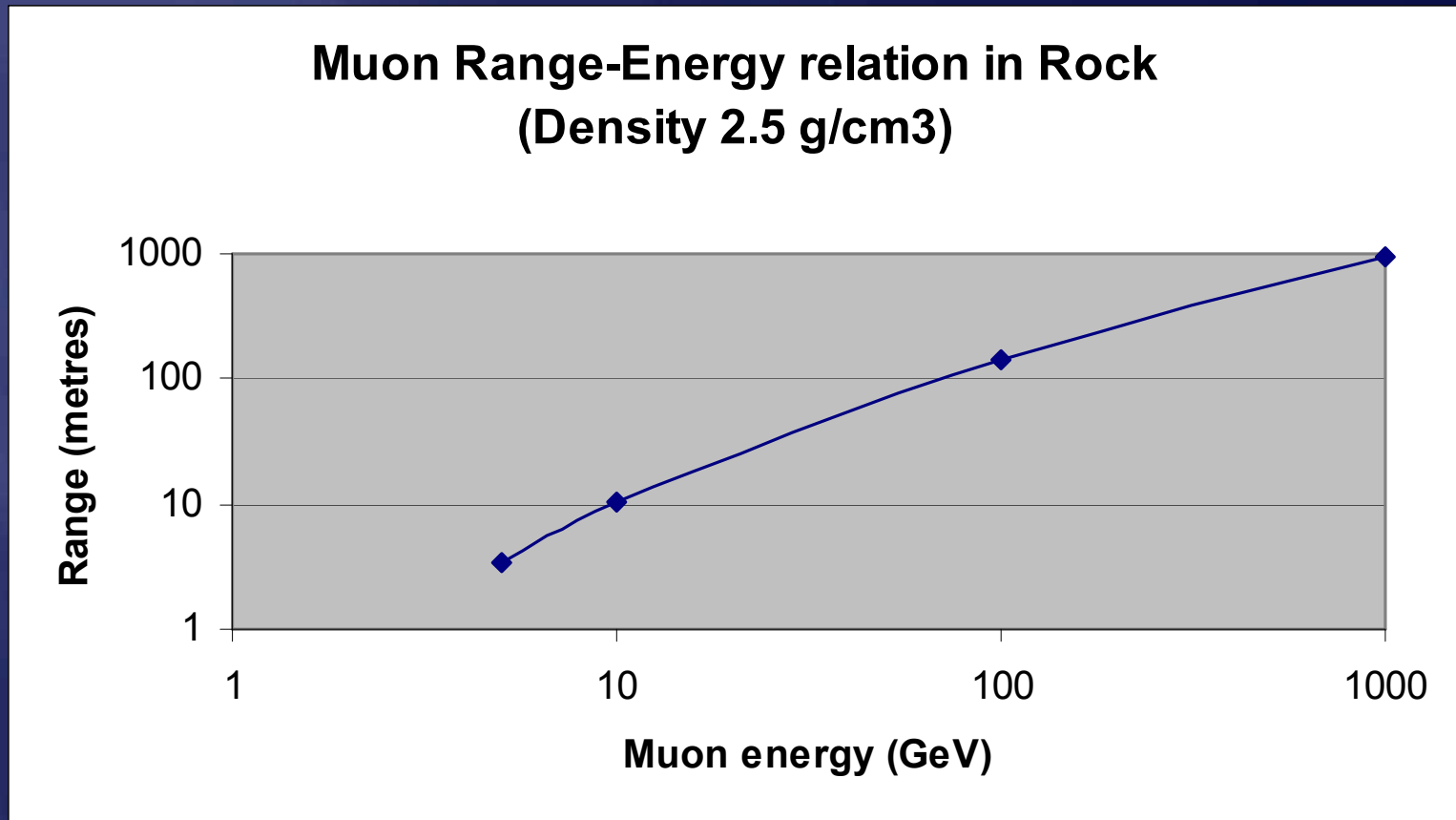
Sea level muon intensity
 $10,000 \text{ m}^{-2} \text{ min}^{-1}$

Cosmic Ray Muon Spectra

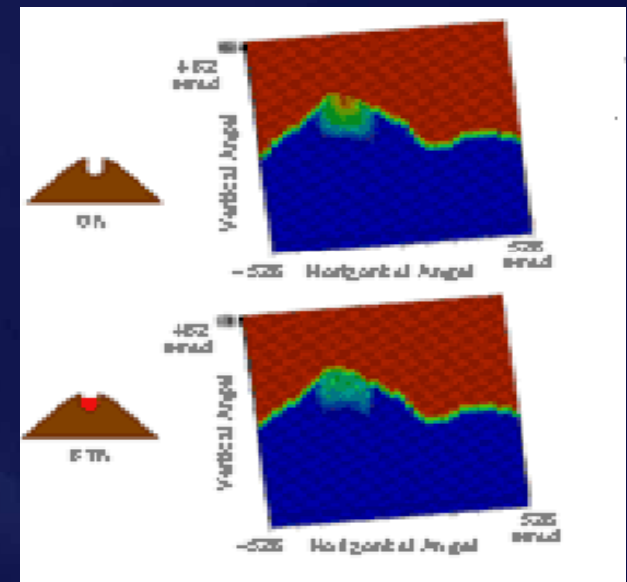
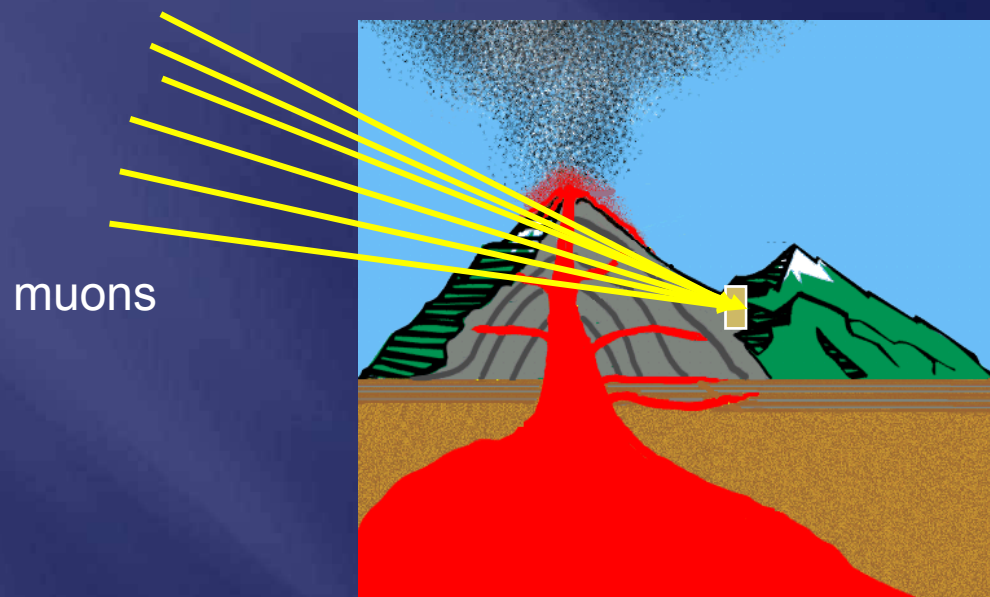

Muon Range versus Energy

Walter Gilboy, Paul Jenneson, Stefaan Simons, Steven Stanley, Dominic Rhodes

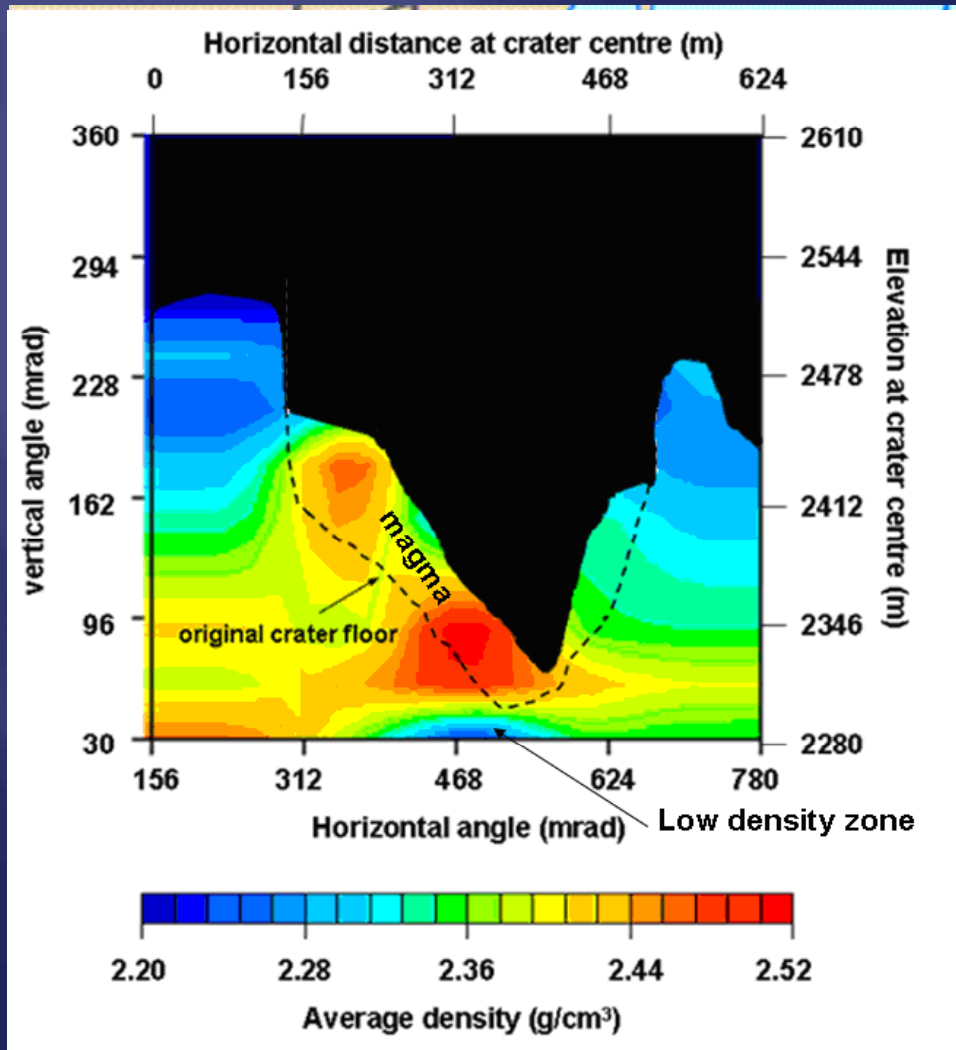
Radiografia mionowa aktywnego wulkanu

Mt. Asama

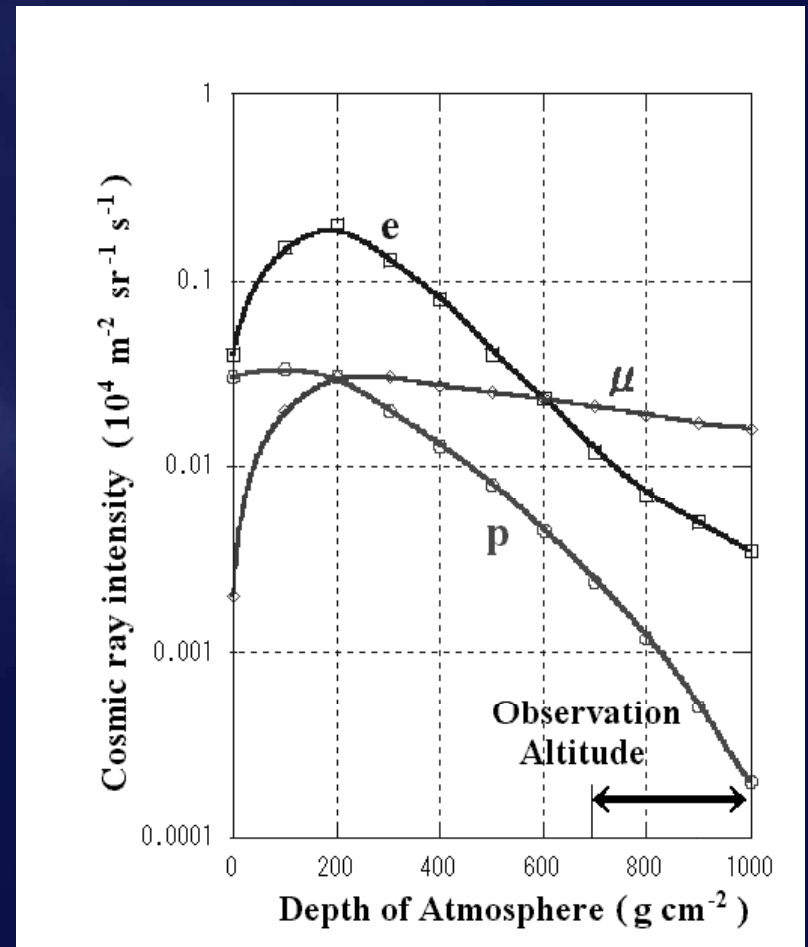
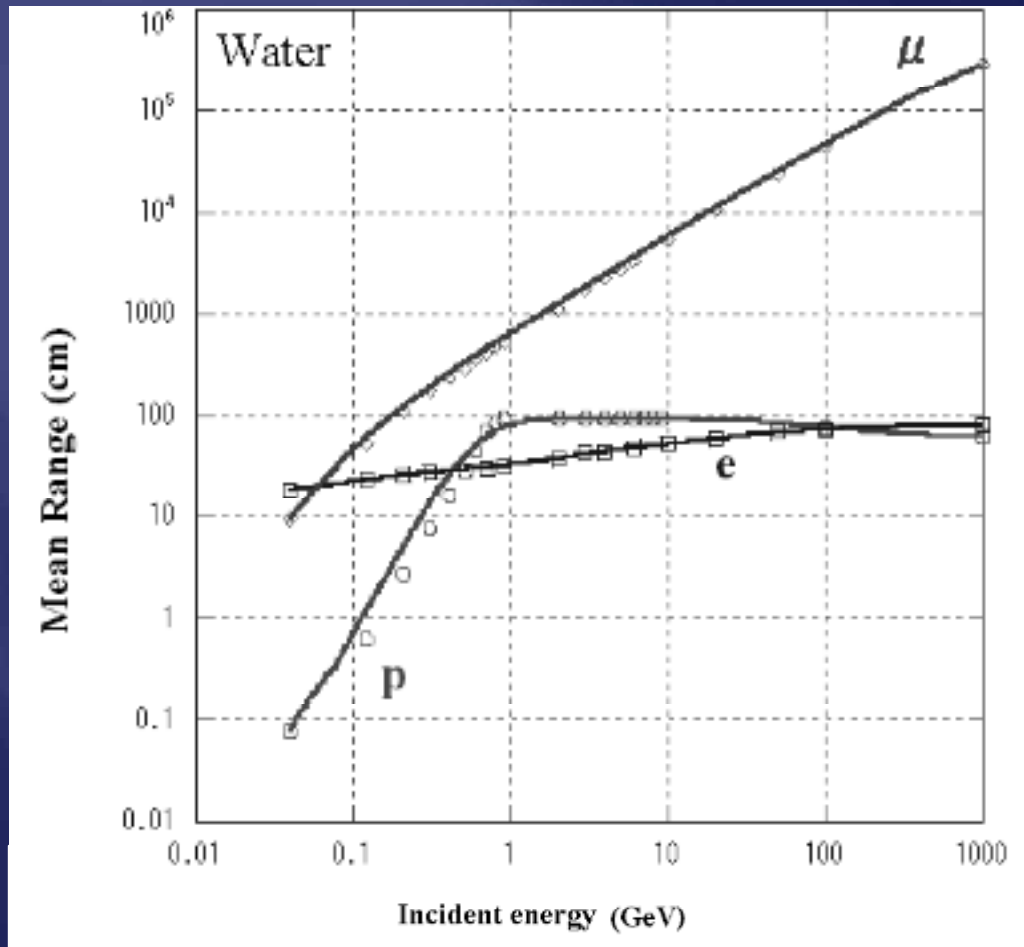
Mt. Iwate – Japonia

Mt. Asama

H.Tanaka

Dlaczego miony ?

Czy to bajka ?

Lata '60 – seria eksperymentów w poszukiwaniu „ukrytych komnat” w piramidzie Chefrena (Giza, Egipt).

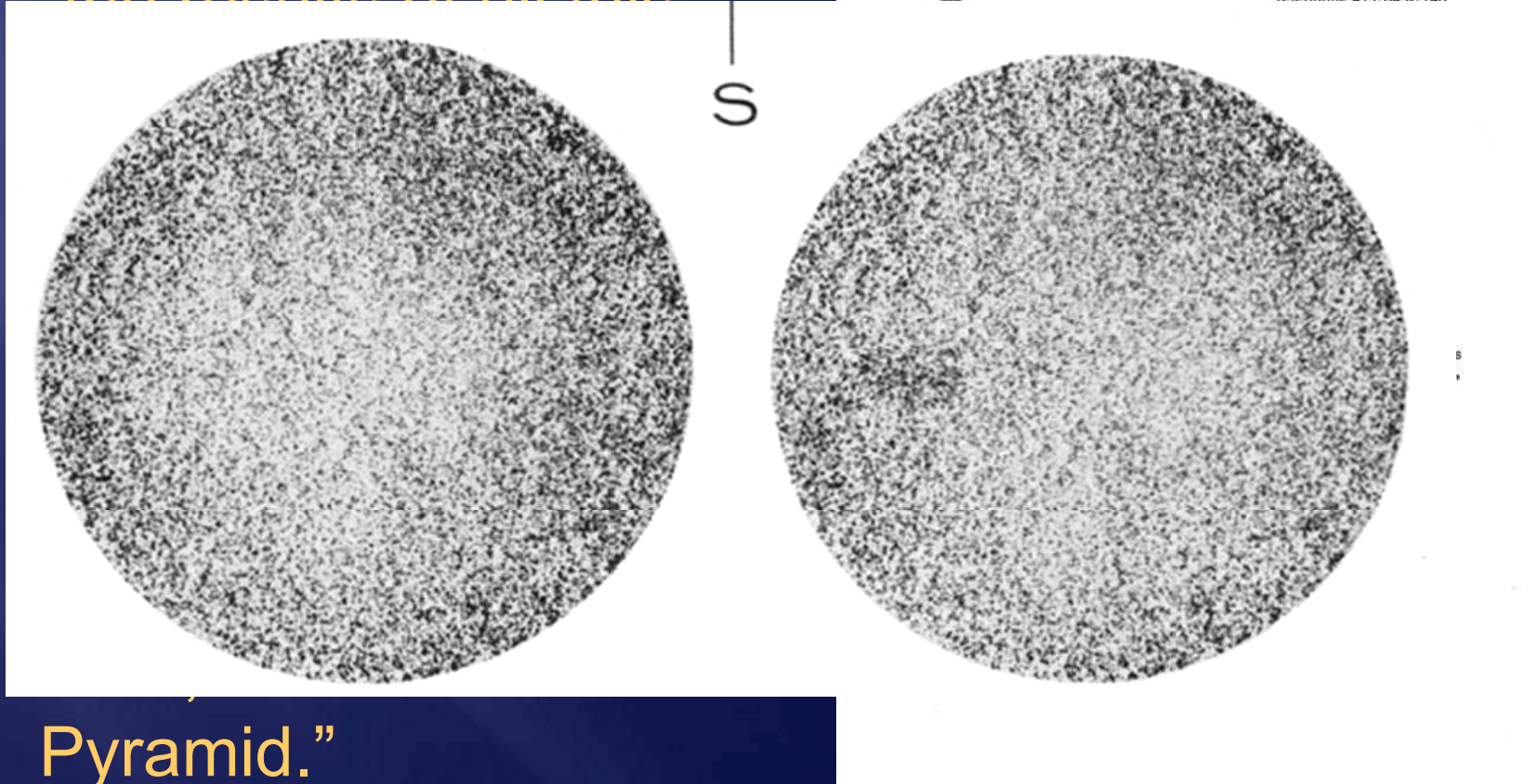
Metoda

- ▣ Miony przechodząc przez „pustą” komorę tracą oczywiście mniej energii.
- ▣ Detektor „pod spodem” powinien zaobserwować różnicę wskazań, jeżeli nad nim znajduje się ukryta komora.

The Alvarez Experiment: Final results of the project

- Alvarez wrote that “the results of all this

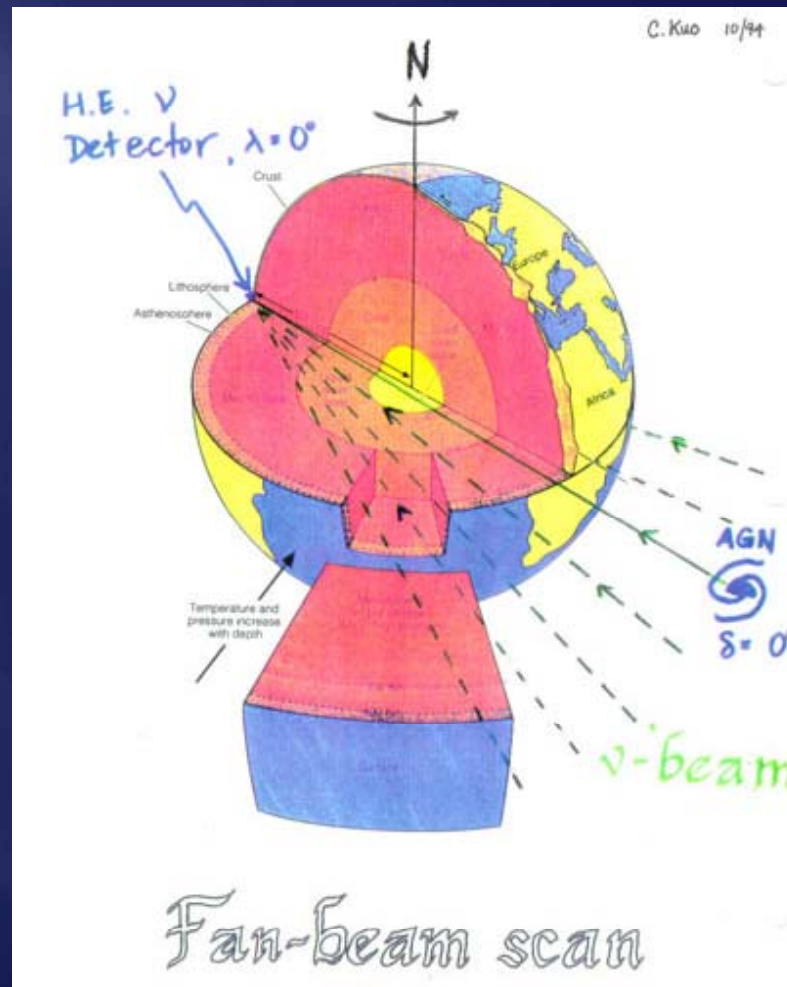
Badania są kontynuowane

Teotihuacan, Meksyk.
Piramida Słońca.

Mieszkańcy opuścili miasto z nieznanych powodów ~700r, odkryte przez Azteków ~1300r. Detektory mionów pozwolą na wykonanie obrazów 3D wewnętrznej struktury piramidy.

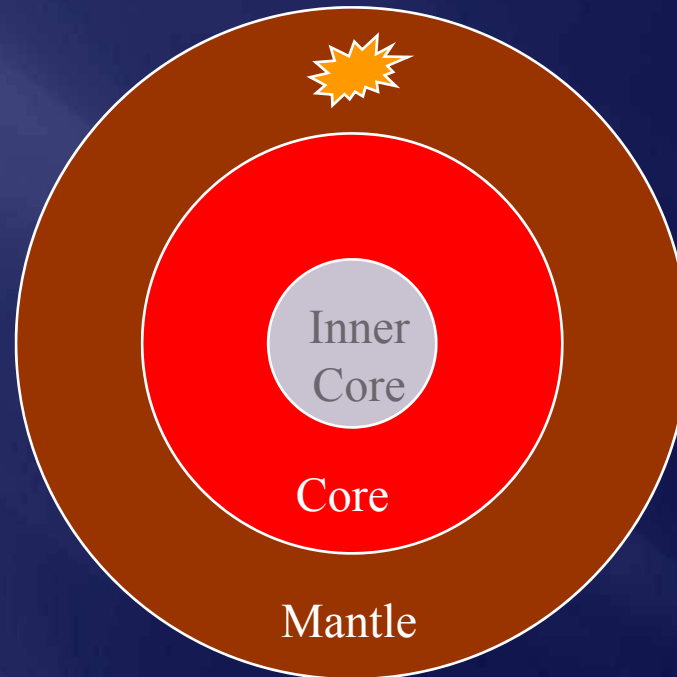
Tomografia neutrinowa !

<http://aether.lbl.gov/www/projects/neutrino/tomo/KUOC-TOMOGRAPHY-m.JPG>

Tomografia neutrinowa

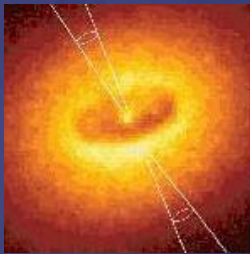

- ▣ Neutrino oscillation tomography (NOT)
- ▣ Neutrino absorption tomography (NAT)

Neutrino absorption tomography (NAT)

Neutrino
source

- Atmospheric
- Cosmic
- TeV neutrino beam?

Neutrino propagation

- ▣ Weak interactions damp initial flux by absorption/ deflection/ regeneration
  - Integrated effect leads to attenuation (different for muon and tau neutrinos)
- ▣ Depends on nucleon density

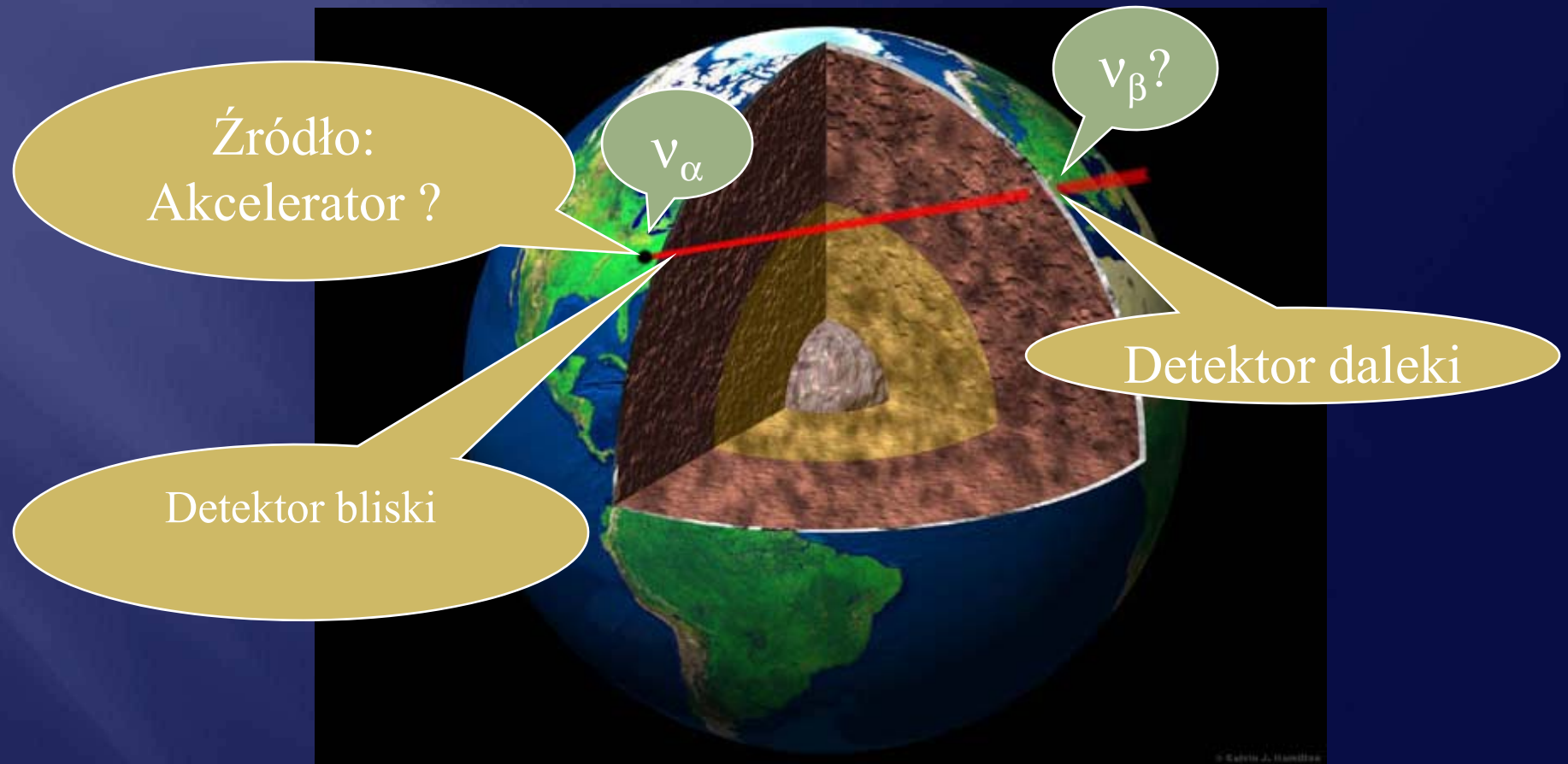
Neutrino
detection

- Deep- sea neutrino detectors
- Moving detectors?

Walter Winter

Neutrino oscillation tomography (NOT)

Oscylacje neutrin zależą od oddziaływań z materią. Usiłujemy znaleźć właściwości materii...

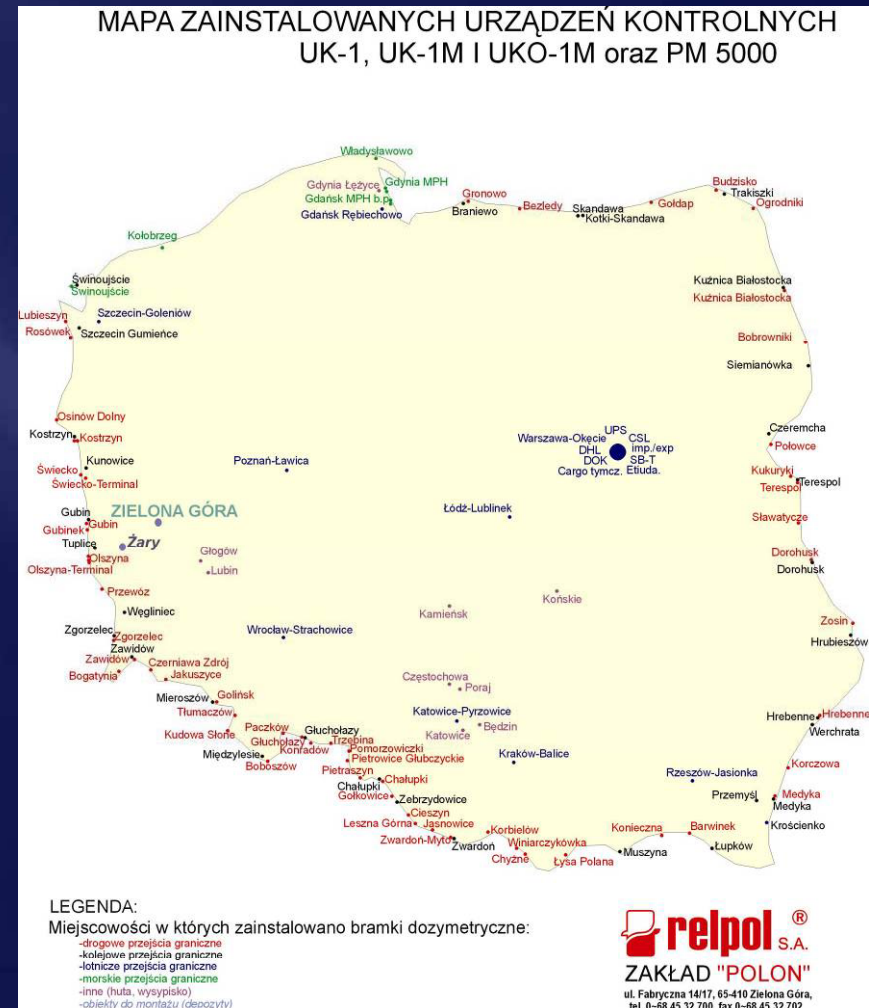
Bezpieczeństwo

- ▣ Ochrona granic
  - Wykrywanie przemytu materiałów radioaktywnych
  - Wykrywanie przemytu materiałów wybuchowych, narkotyków, przemytu ludzi
  - Kontrola osób na lotniskach
- ▣ Ochrona „antyterrorystyczna”
- ▣ Wykrywanie min, materiałów wybuchowych

Terrorism

Kontrola granic w Polsce

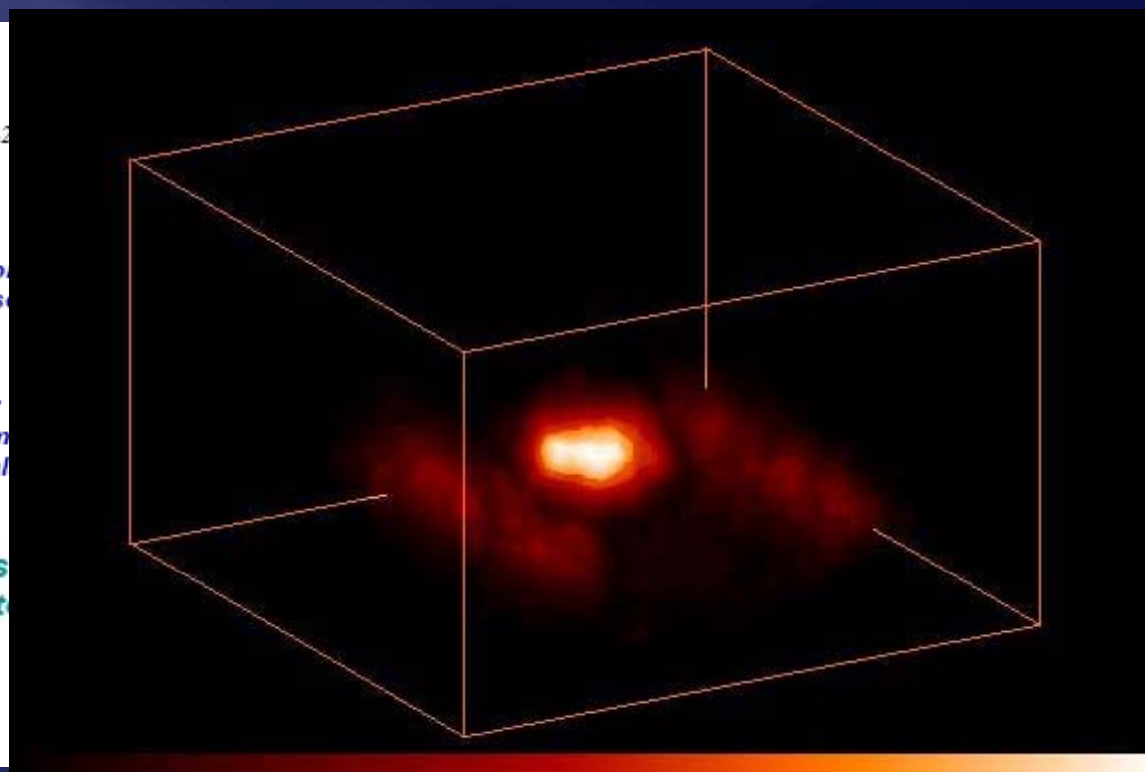
Koncepcja wykrywania za pomocą mionów

Muon flux ~ 1 cm⁻²

Objective:
*penetrating radiography
no artificial dose*

Application:
*Prevent illicit movement
nuclear material*

*The heavier the substance
the easier the detection*

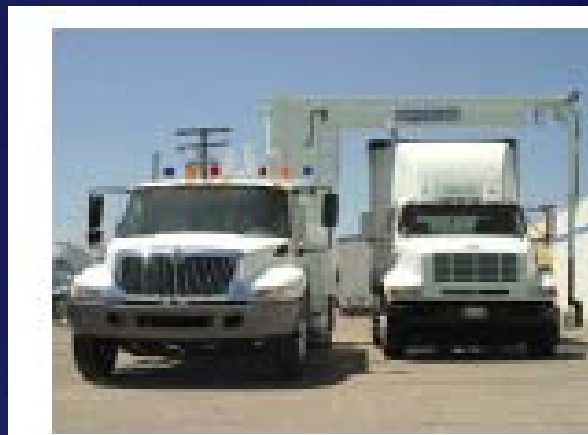
Los Alamos National Laboratory

2009-04-06

dr Sławomir Wronka, IPJ

Technika radiografii X

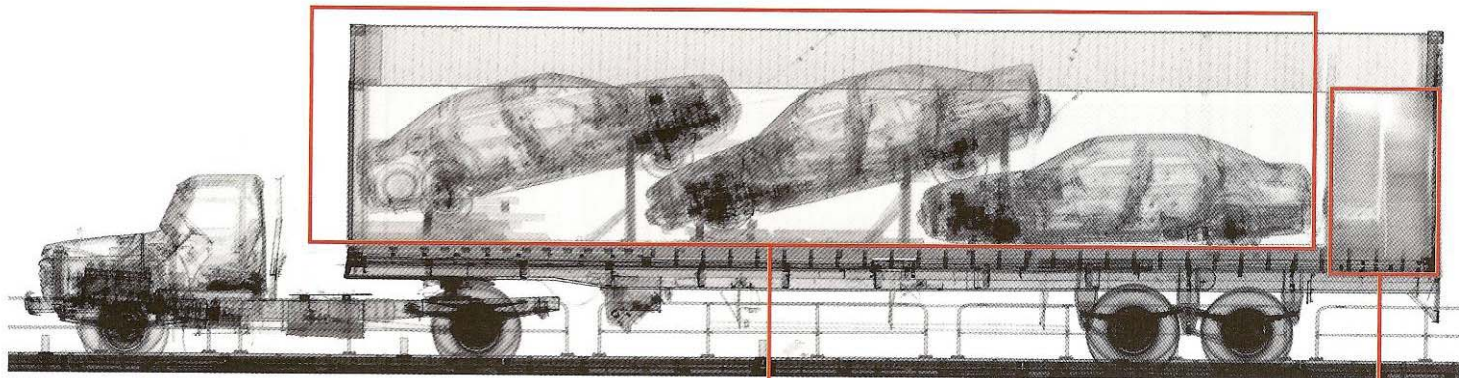

Technika radiografii X

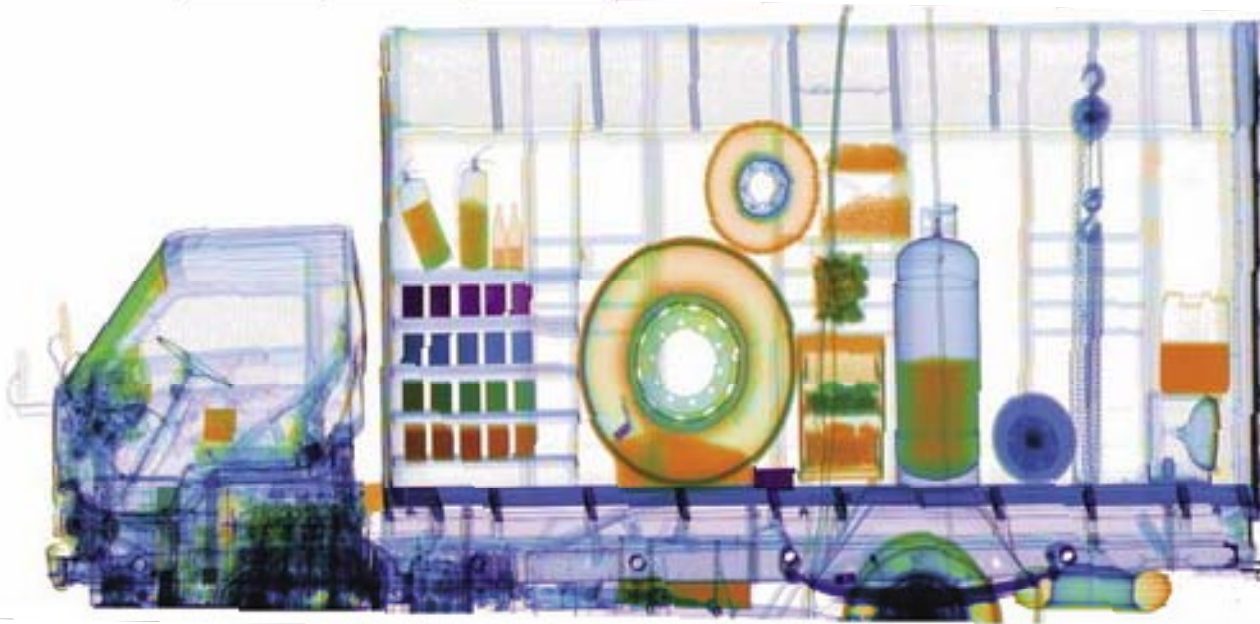
2009-04-06

dr Sławomir Wronka, IPJ

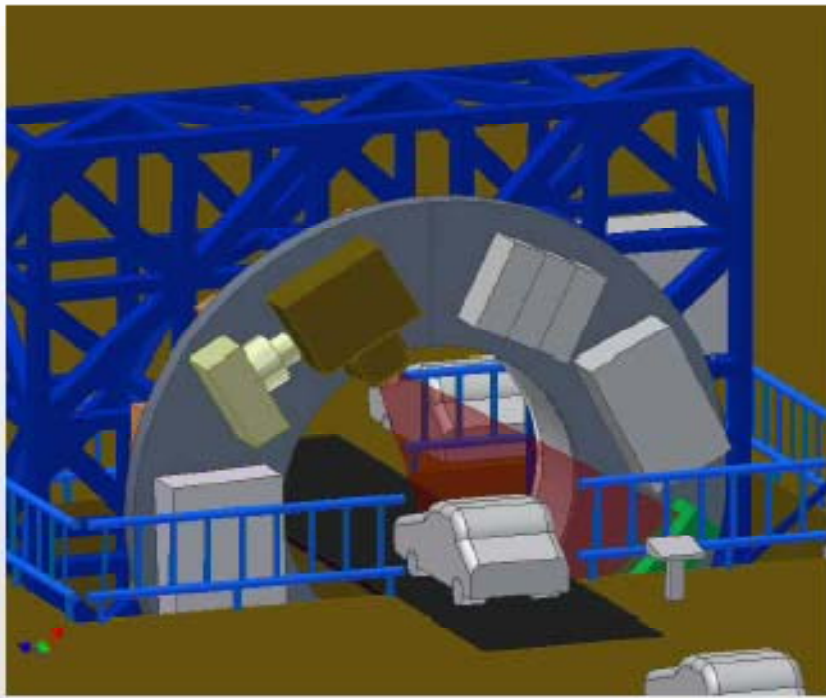
3 sets of smuggling cars
三輛走私小車

Declared Goods: Carpets
申報貨物：化纖地毯

Przyszłość ?

Whole Car CT

BIR

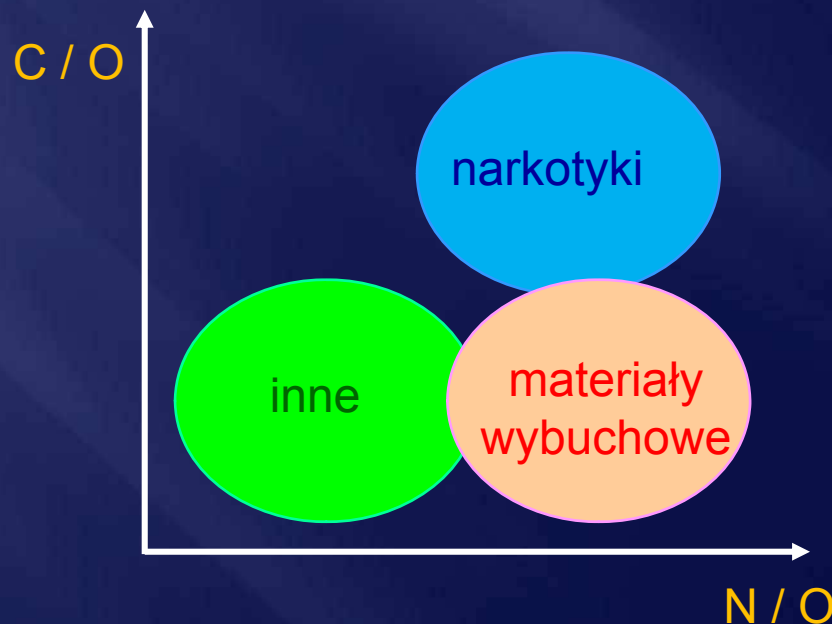
Wykrywanie materiałów niebezpiecznych

Skład chemiczny typowy dla 3 grup materiałów:

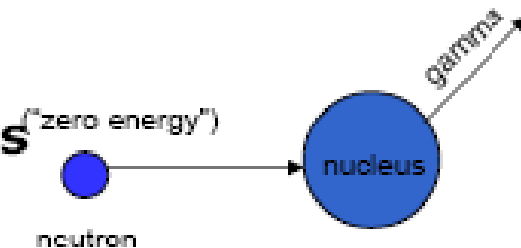
1. Materiały wybuchowe => duża zawartość azotu (normalizowana do O)
2. Narkotyki => duża zawartość węgla i N (normalizowana do O)
3. Inne => mało C i mało N (normalizowana do O)

Neutron Inspection

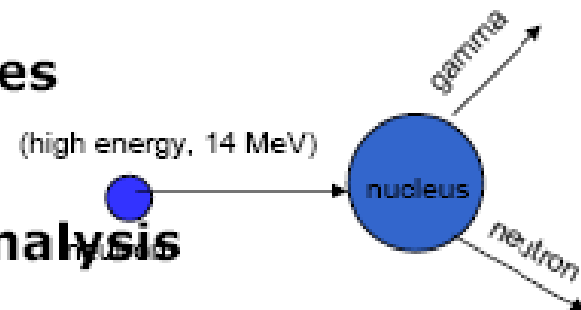
- **TNA®** – Thermal Neutron Analysis

- “Room temperature” neutrons completely absorbed by material
- Characteristic gamma ray identifies element

- **FNA** – Fast Neutron Analysis

- High energy (e.g. 14 MeV) neutrons “bounce” off material
- Characteristic gamma ray identifies element

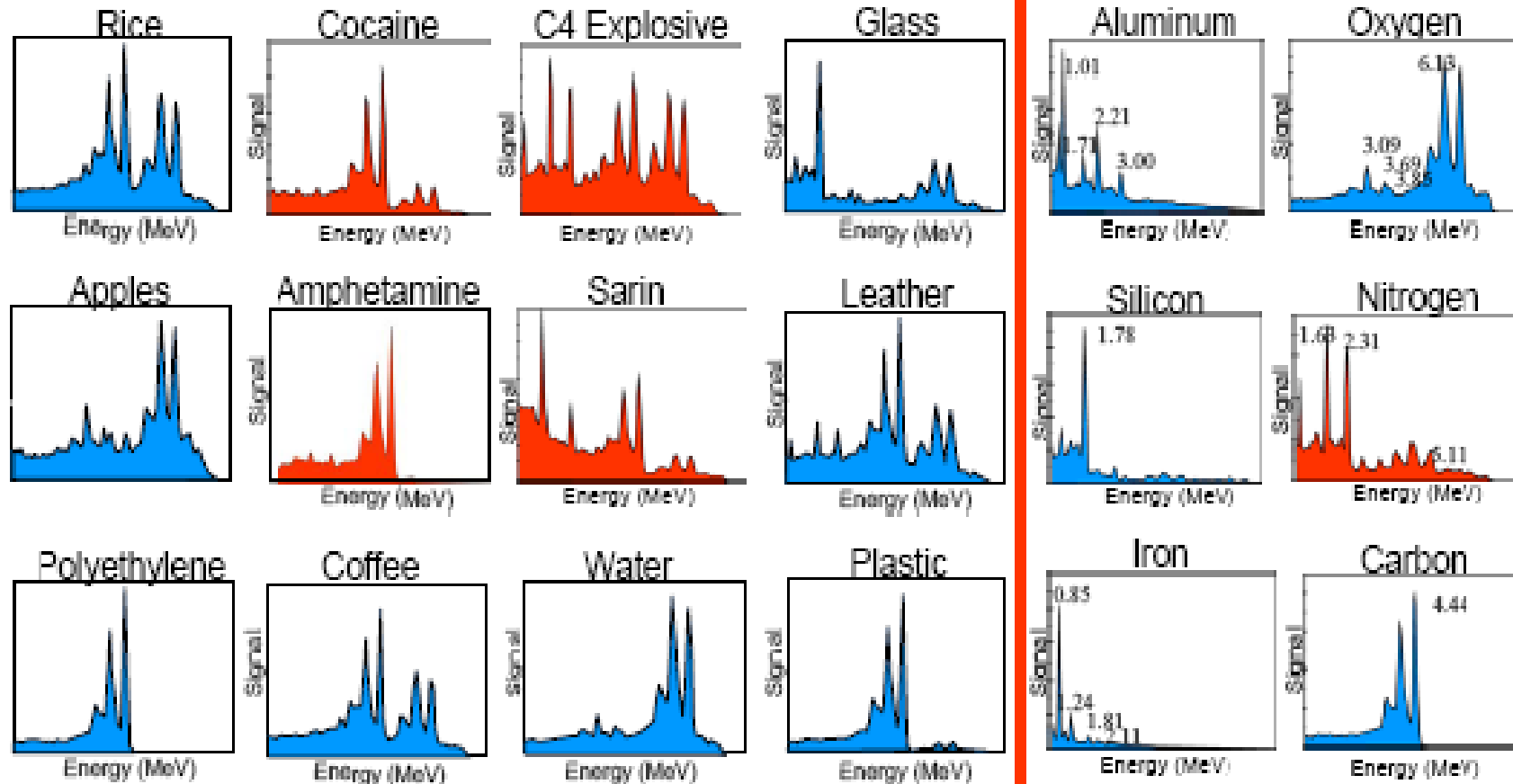
- **PFNA™** – Pulsed Fast Neutron Analysis

- Nano-Second Pulsed FNA
- 3-d location of threat by time-of-flight

PFNA Material Signatures

Materials

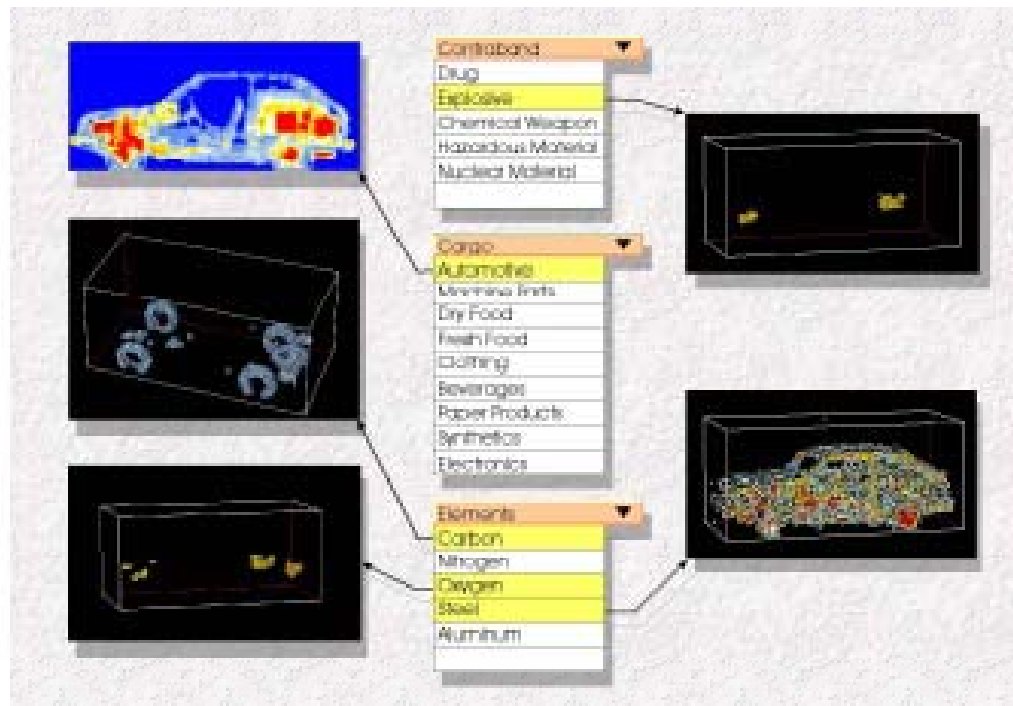
Elements

The elemental signals combine to give unique material signatures

Elemental Imaging and Detection

Explosives in Automobile

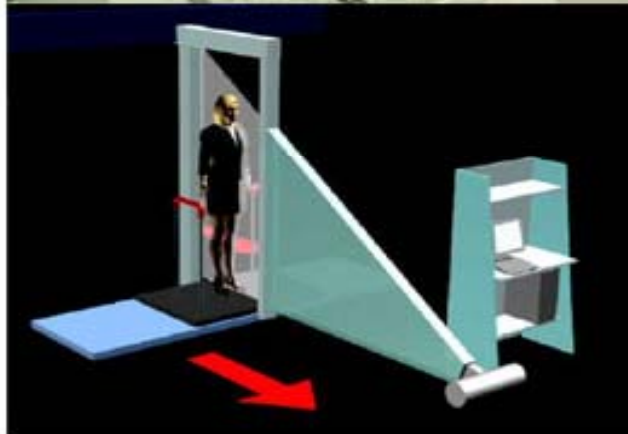
- ACI produces 3-D elemental maps showing recognizable features of automobile
- Combinations of elemental signatures are used to detect explosives

Software interface for object detection in an X-ray image of a car. The main window displays a grayscale X-ray of a car with red lines connecting labels to detected objects. The labels are: Battery, Engine, Sugar, Water Containers, Tire, Fuel, Motor Oil, and Explosives. The interface includes a menu bar (File, Window, Image, View, Top, Standard, Analysis, Report, Help), a toolbar with various icons, and a status bar at the bottom.

On the right side, there is a 'Threshold' panel with a vertical slider and a 'Definitions' panel with a small image. The status bar at the bottom shows: 'Transverse_NA_NEUTRON_Slice_Mean', 'Active Slice: Left Slice:0 Pos: 1.500', and 'Attenuation or none'.

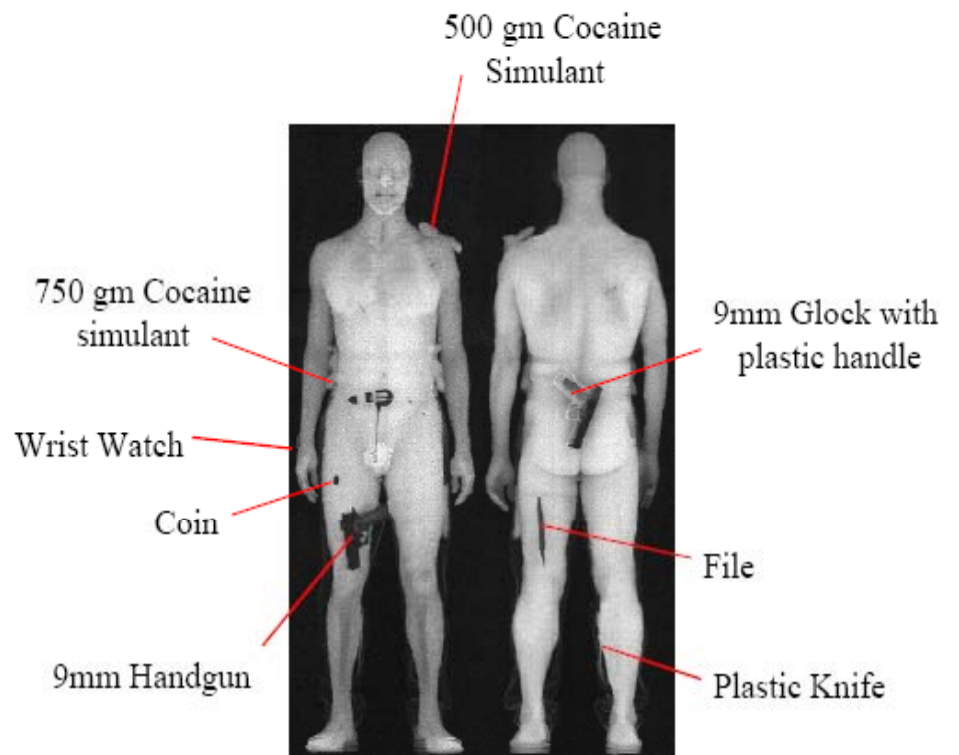

Kontrola osób

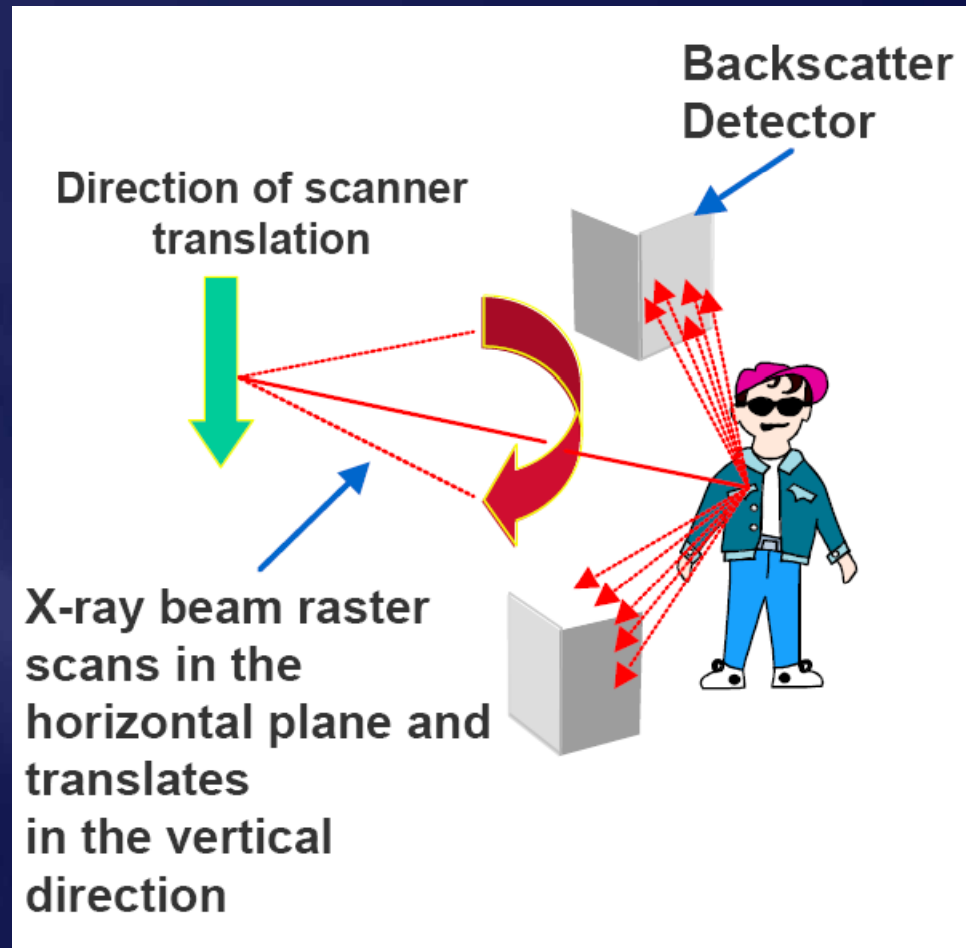
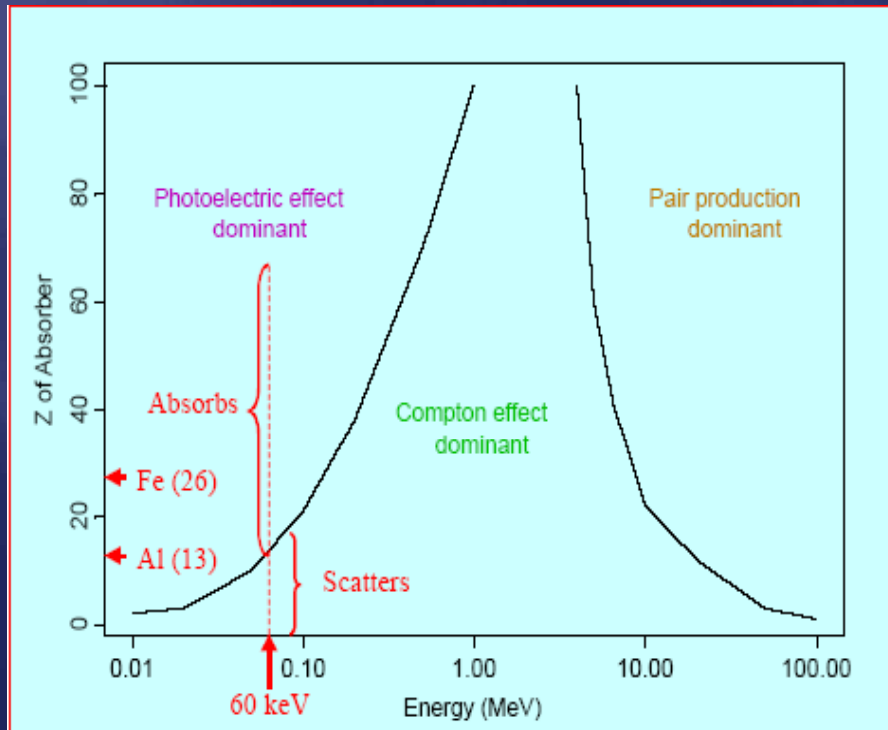

Kontrola osób

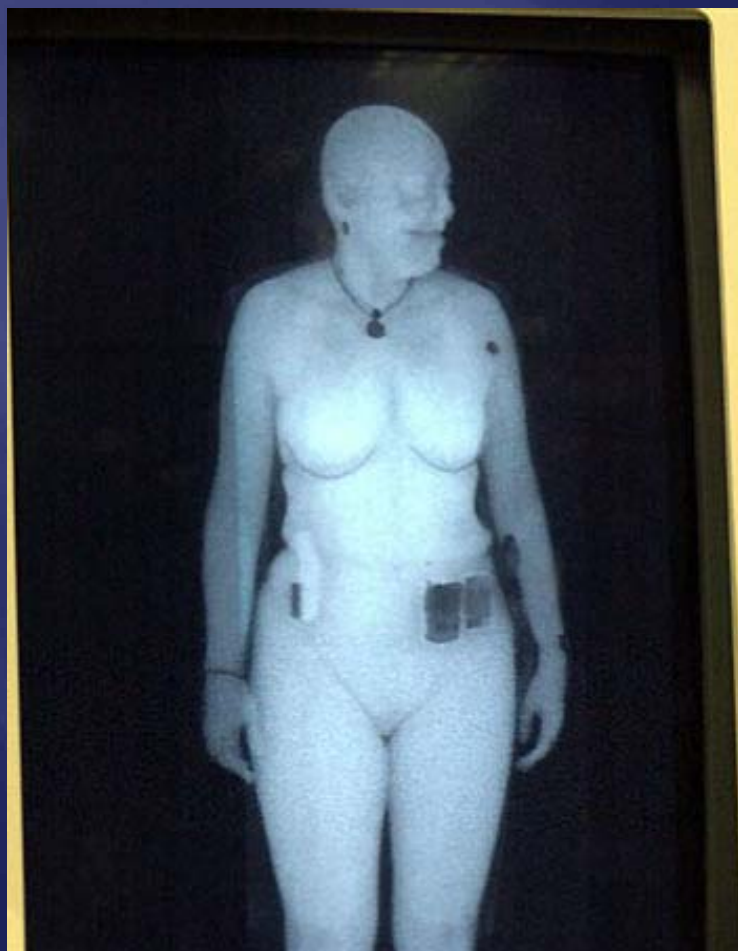
- ▣ Nowe techniki – compton backscattering

Jak to działa ?

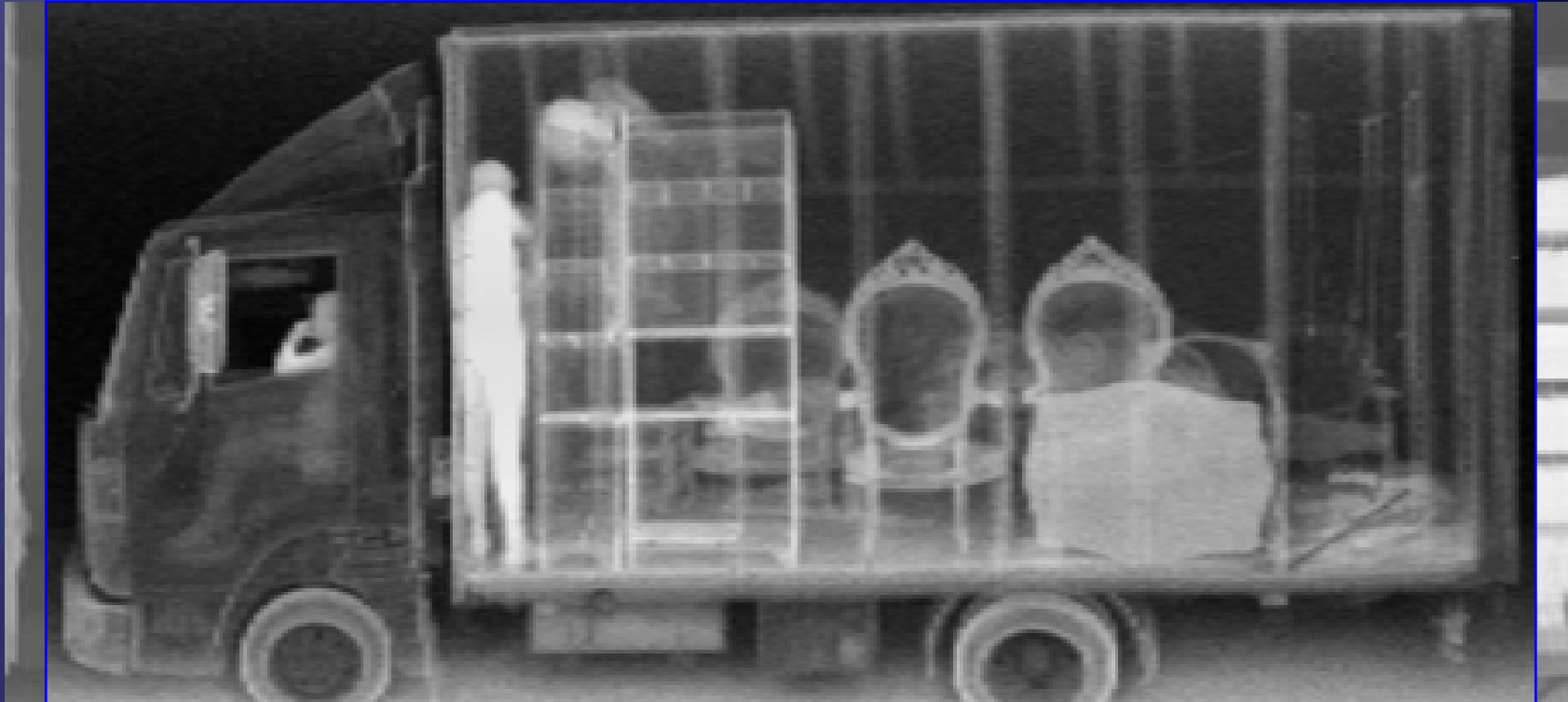
Ochrona prywatności...

2009-04-06

dr Sławomir Wronka, IPJ

Backscattering

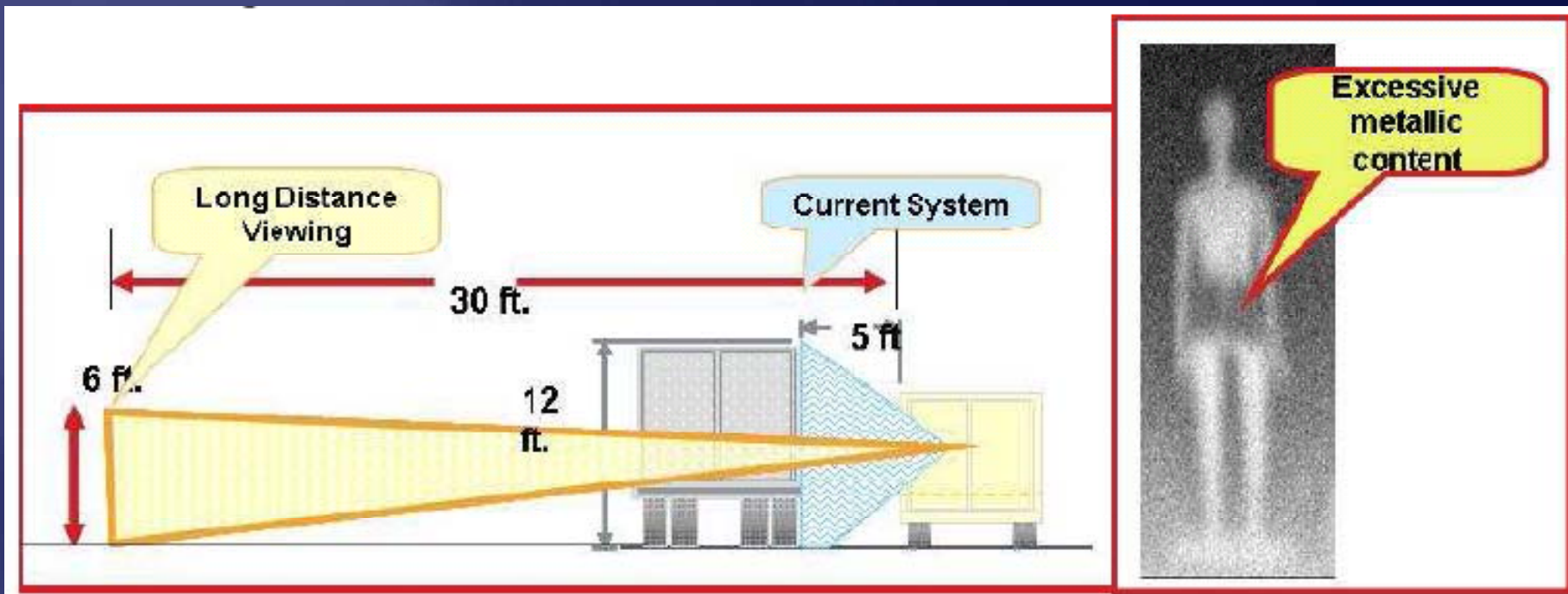

AS&E

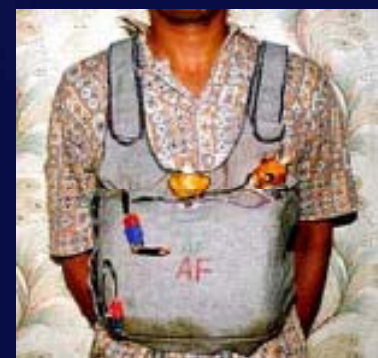

Wykrywanie samobójczych ataków bombowych

AS&E

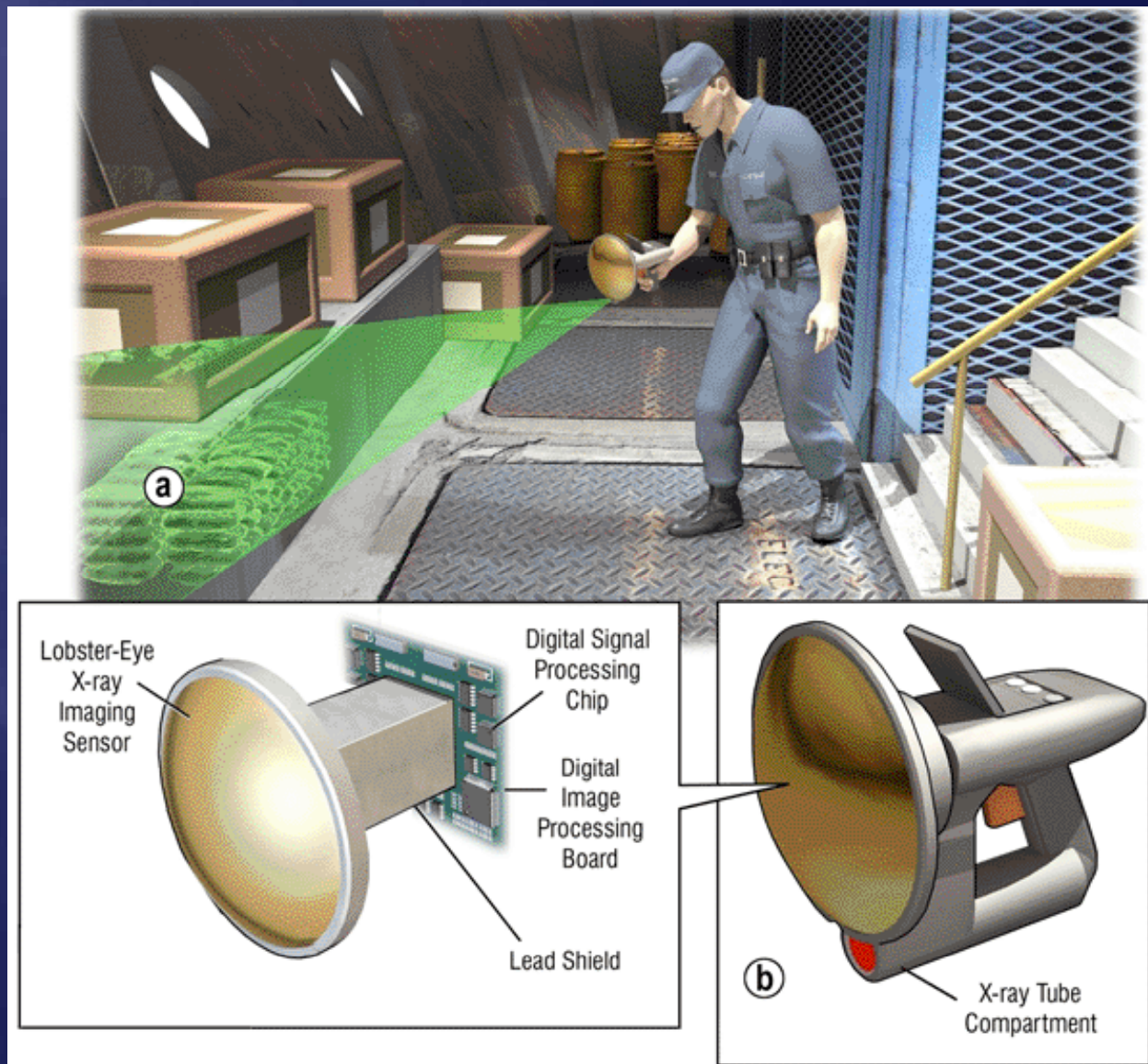

- ▣ Obraz z odległości 10m

X-latarka

LEXID, Physical Optics Corporation, USA

Patrole antyterrorystyczne

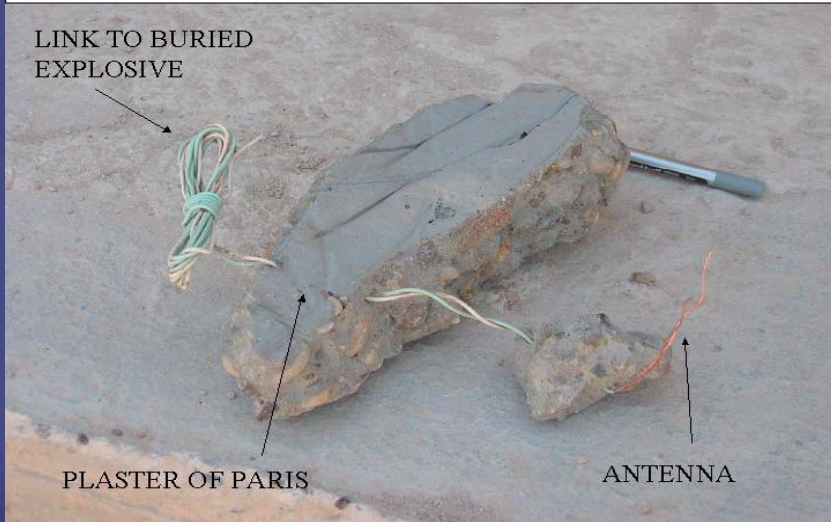
2009-04-06

dr Sławomir Wronka, IPJ

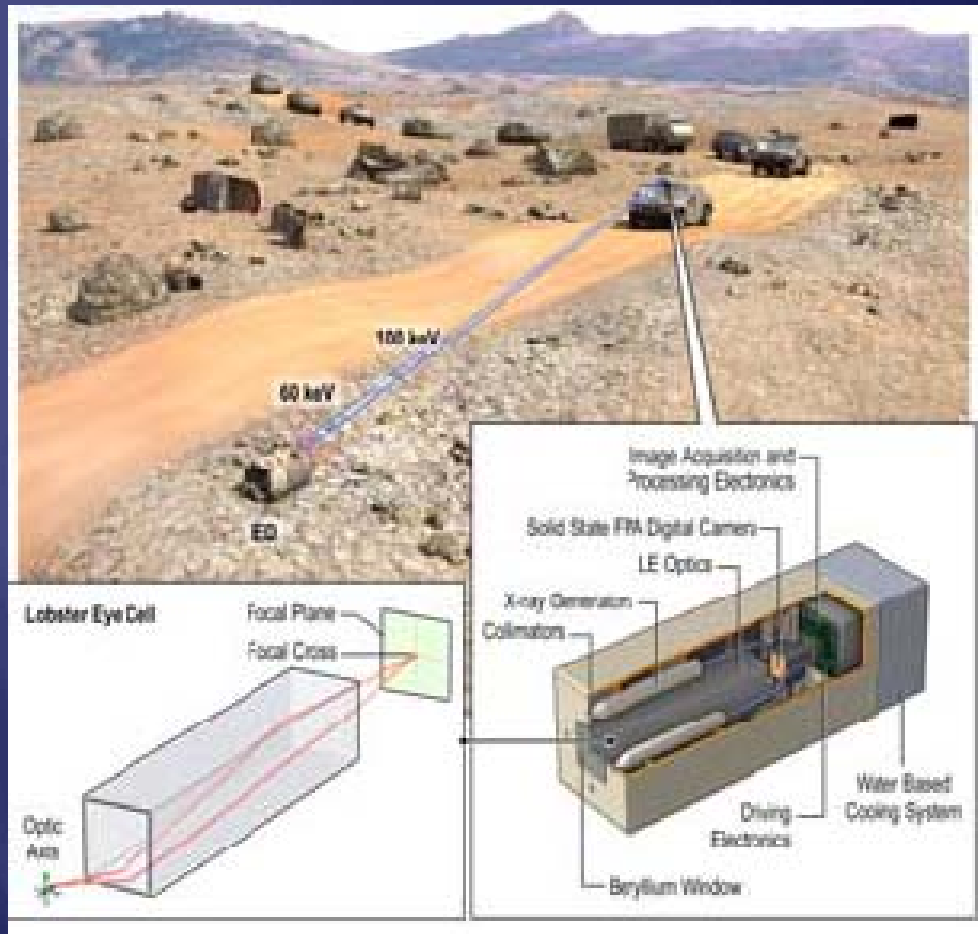
IED

IED FOUND RECENTLY VIC MAHMUDIYAH

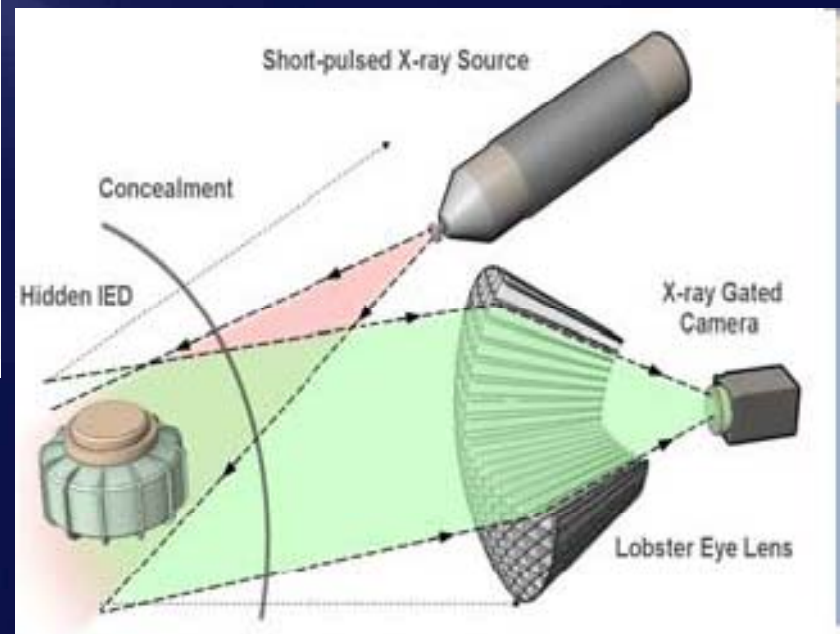

2009-04-06

dr Sławomir Wronka, IPJ

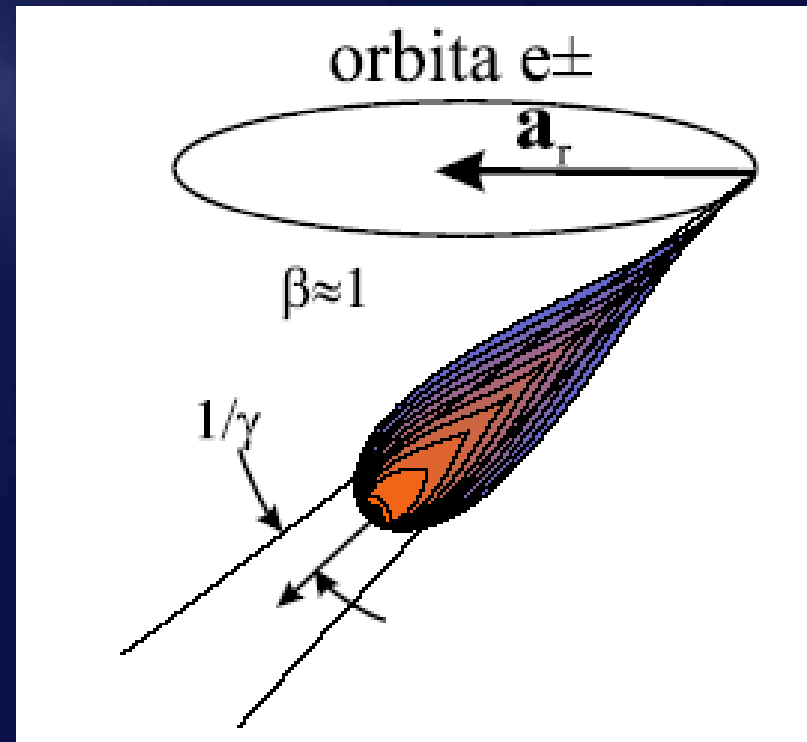
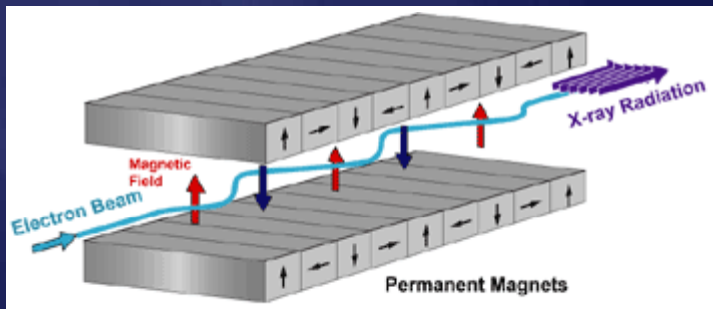
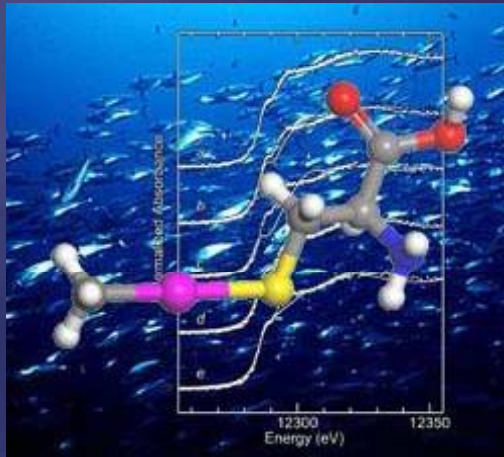
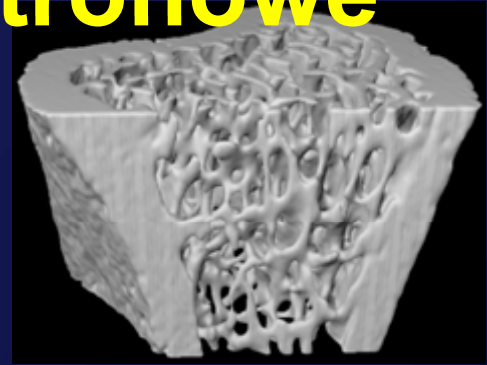
improved explosive device detection
 HAXIS, Physical Optics Corporation, USA

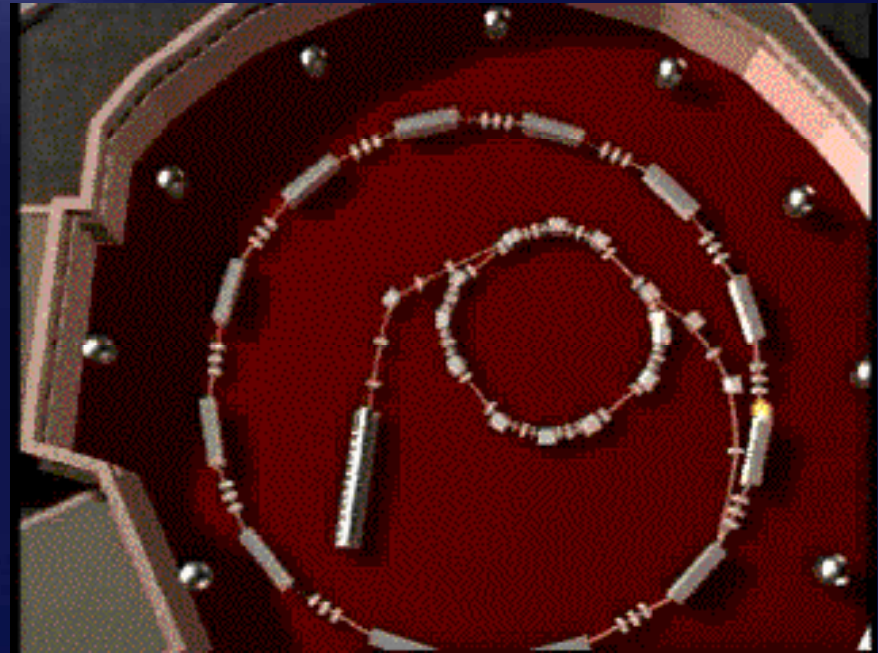
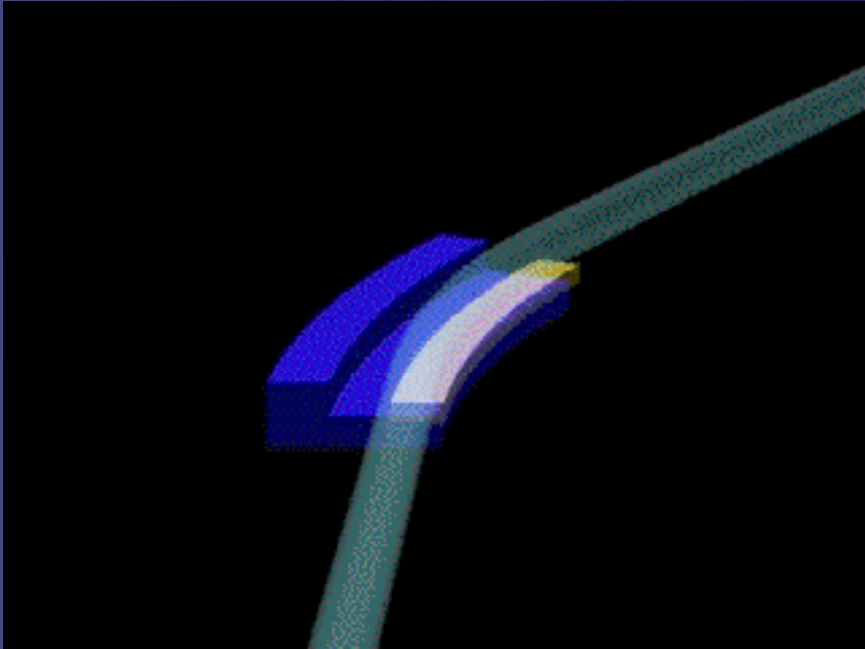

Promieniowanie synchrotronowe

- Medycyna, biologia, chemia, fizyka, ochrona środowiska...

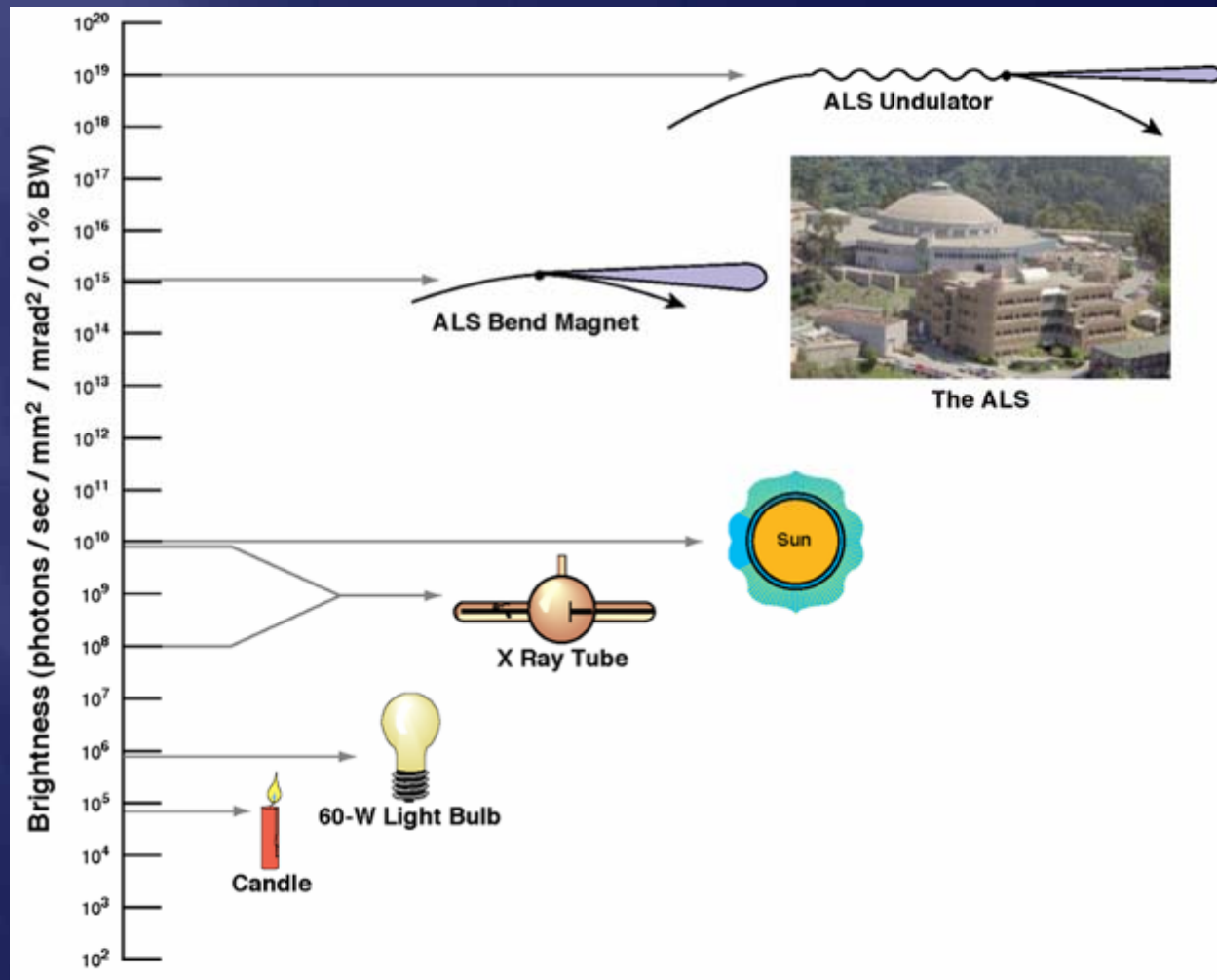

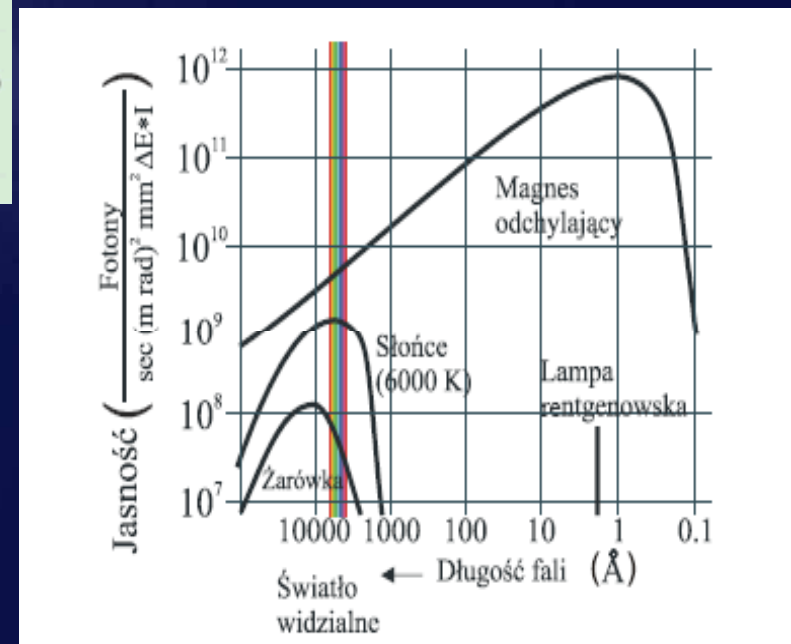
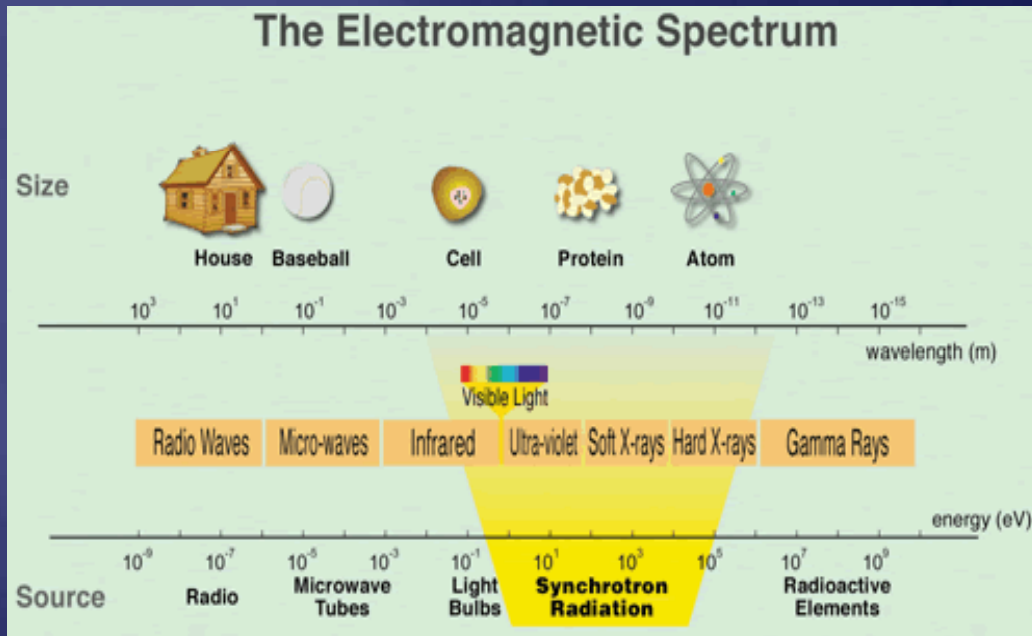
2009-04-06

dr Sławomir Wronka, IPJ

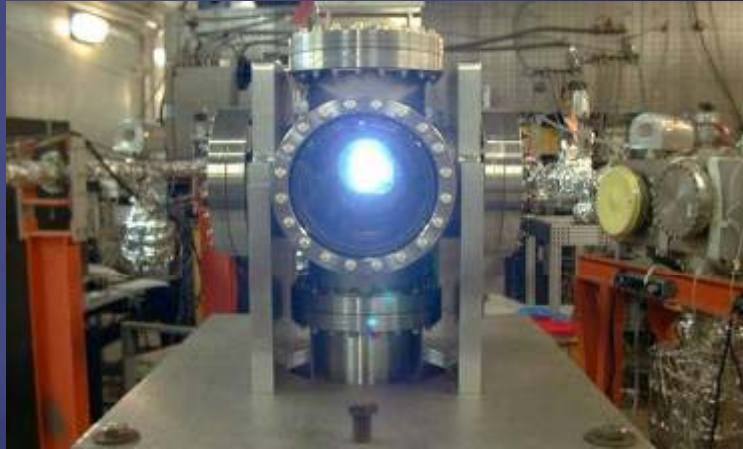
Co oznacza „jasne” ?

Promieniowanie synchrotronowe

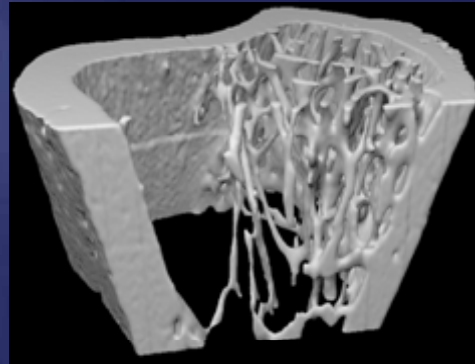
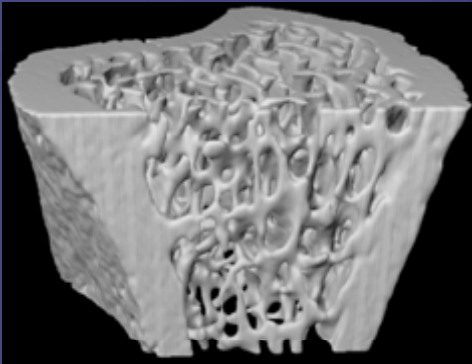
Współczesne synchrotronowe źródła światła – akceleratorzy optymalizowane pod kątem produkcji promieniowania synchrotronowego

2009-04-06

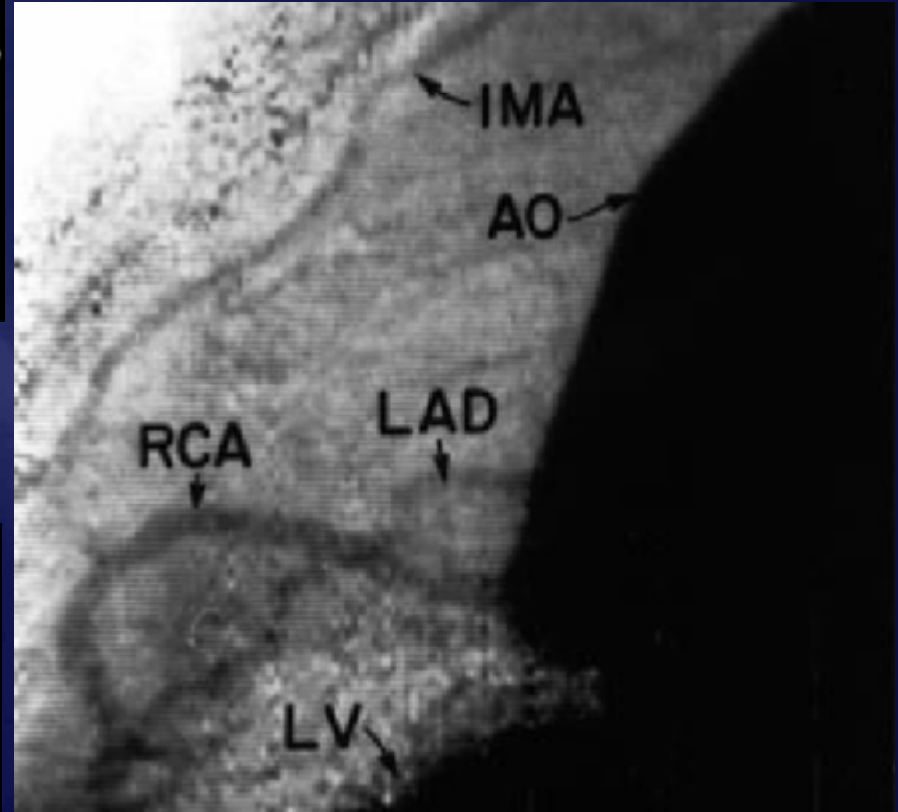
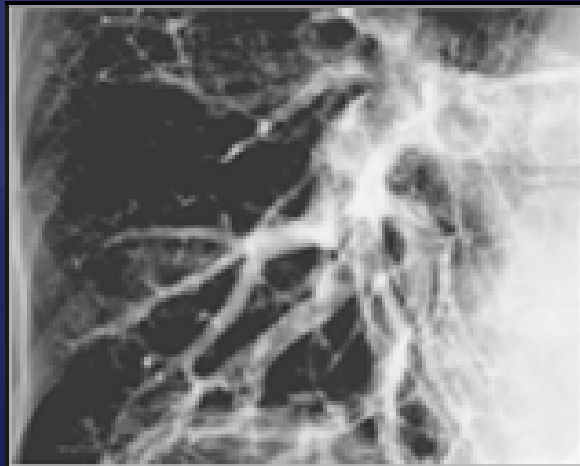
dr Sławomir Wronka, IPJ

Przykładowe zastosowania

before estrogen loss   *after estrogen loss*

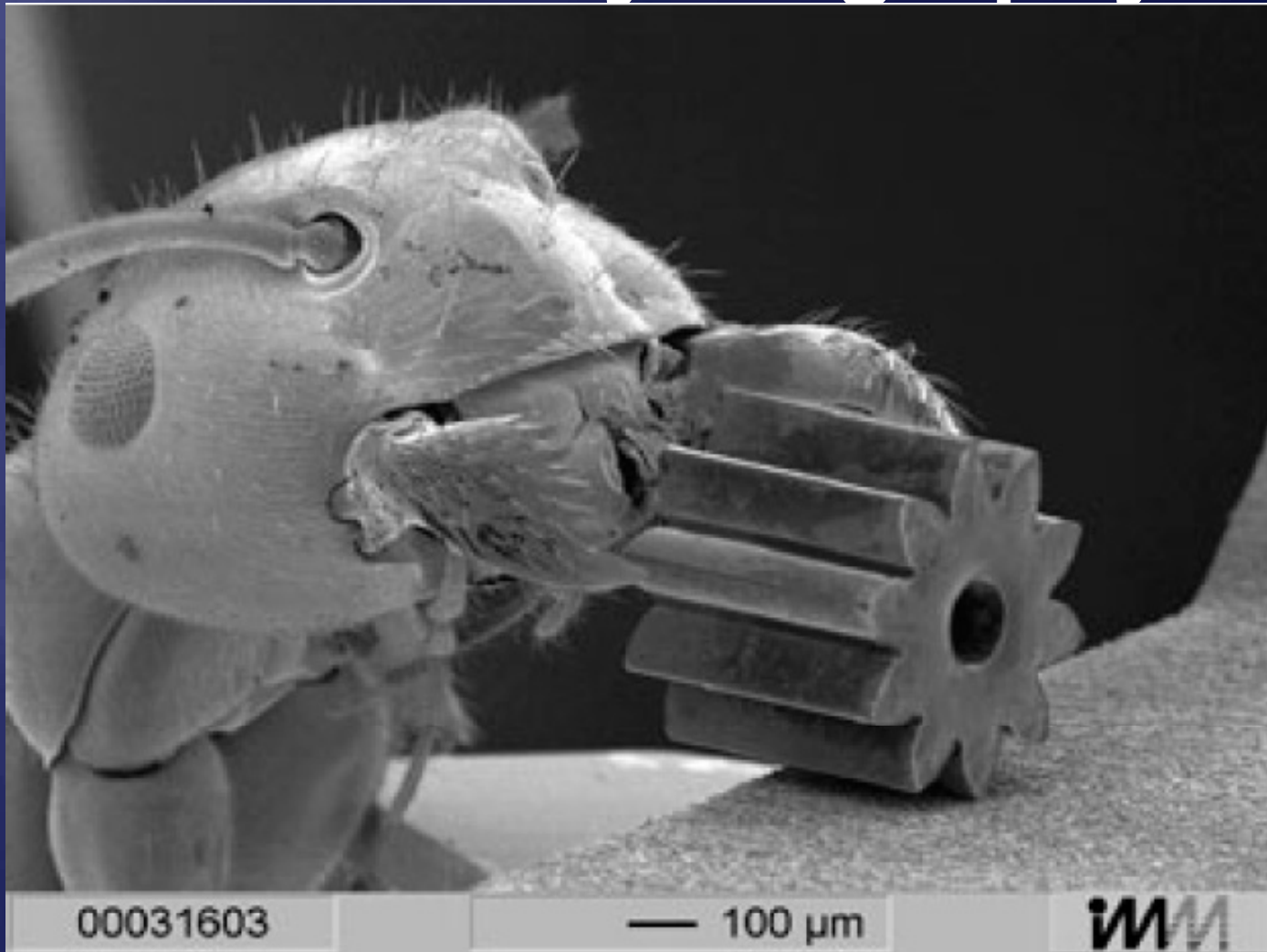
Badania nad osteoporozą

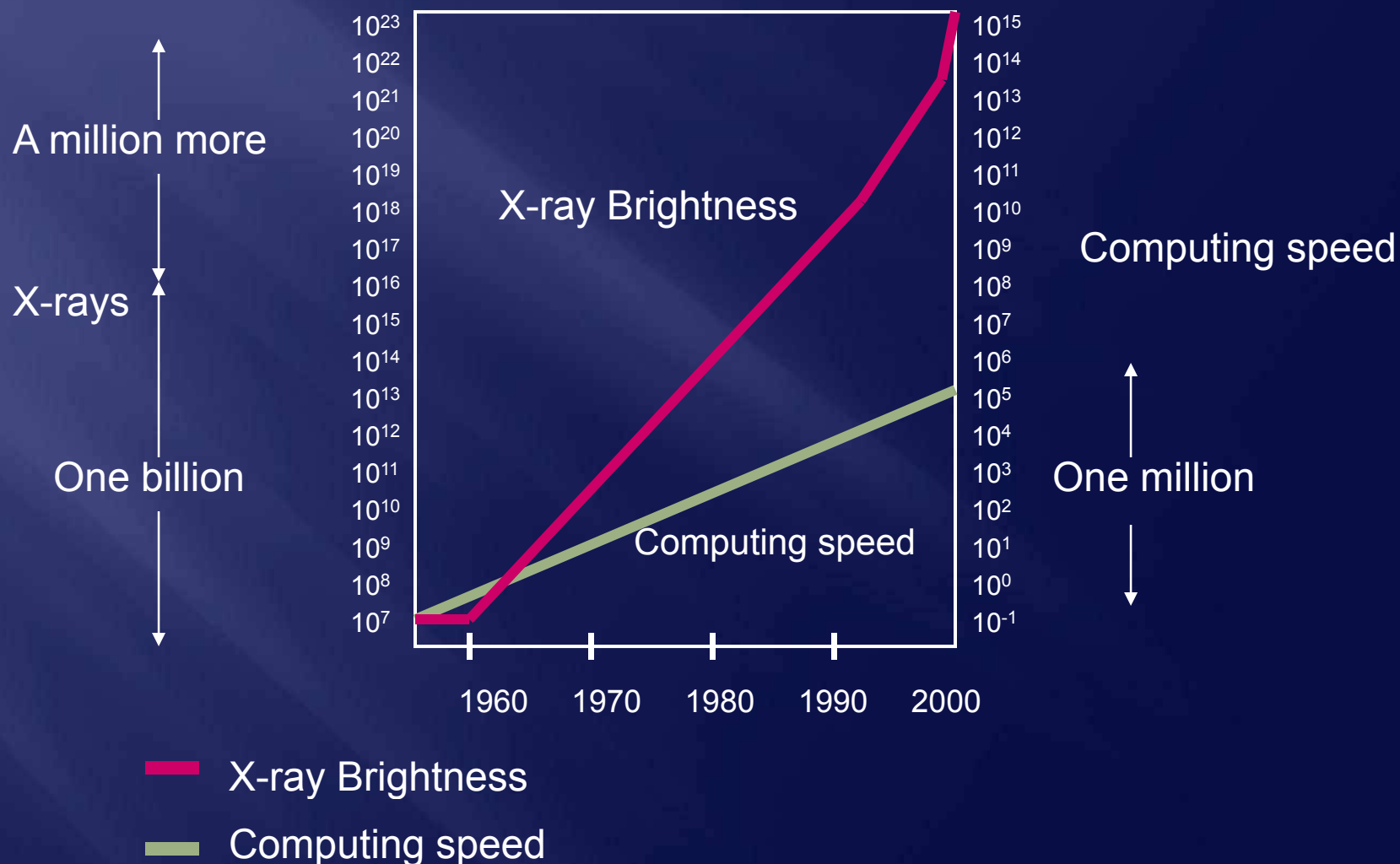
Angiografia

LIGA – X-ray lithography

„Jasność” rośnie szybciej niż prędkości procesorów !

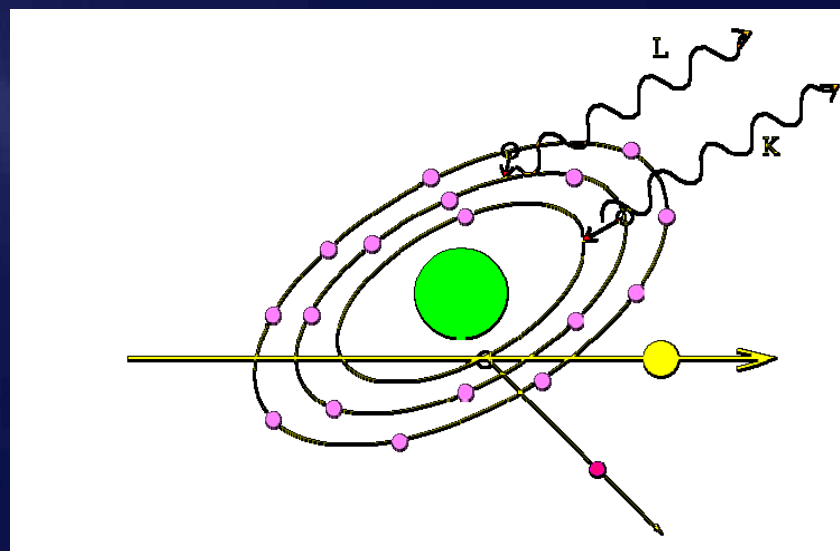
Analiza fluorescencyjna

- ▣ Czuła metoda analityczna do określania koncentracji pierwiastków
- ▣ Szeroko wykorzystywana w różnych dziedzinach nauk podstawowych i w badaniach interdyscyplinarnych

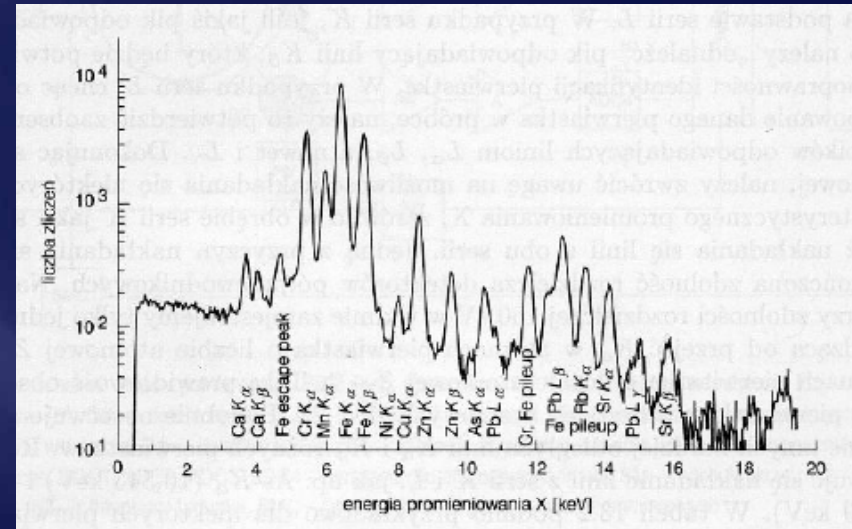
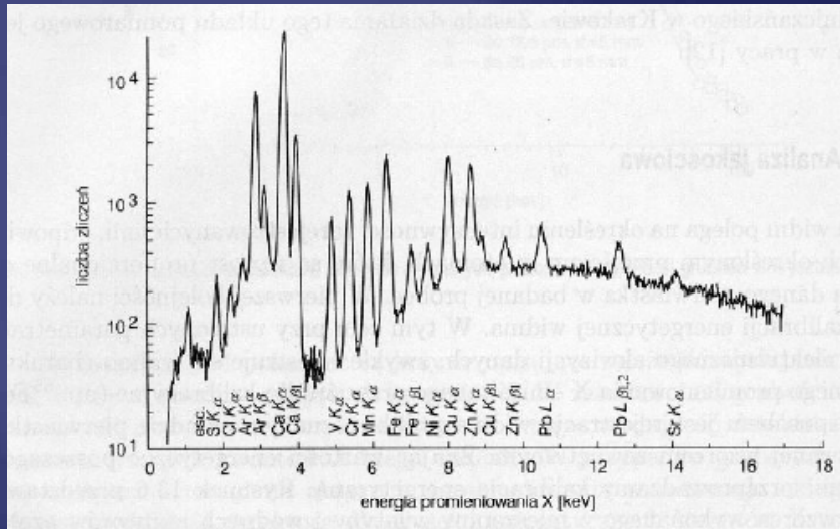
Analiza fluorescencyjna

Rejestracja charakterystycznego promieniowania X emitowanego z atomów na skutek jonizacji wewnętrznych powłok atomowych promieniowaniem wzbudzającym.

Otrzymujemy informację o **rodzaju** pierwiastka oraz **koncentracji** pierwiastka zawartego w próbce.

Przykładowe widmo

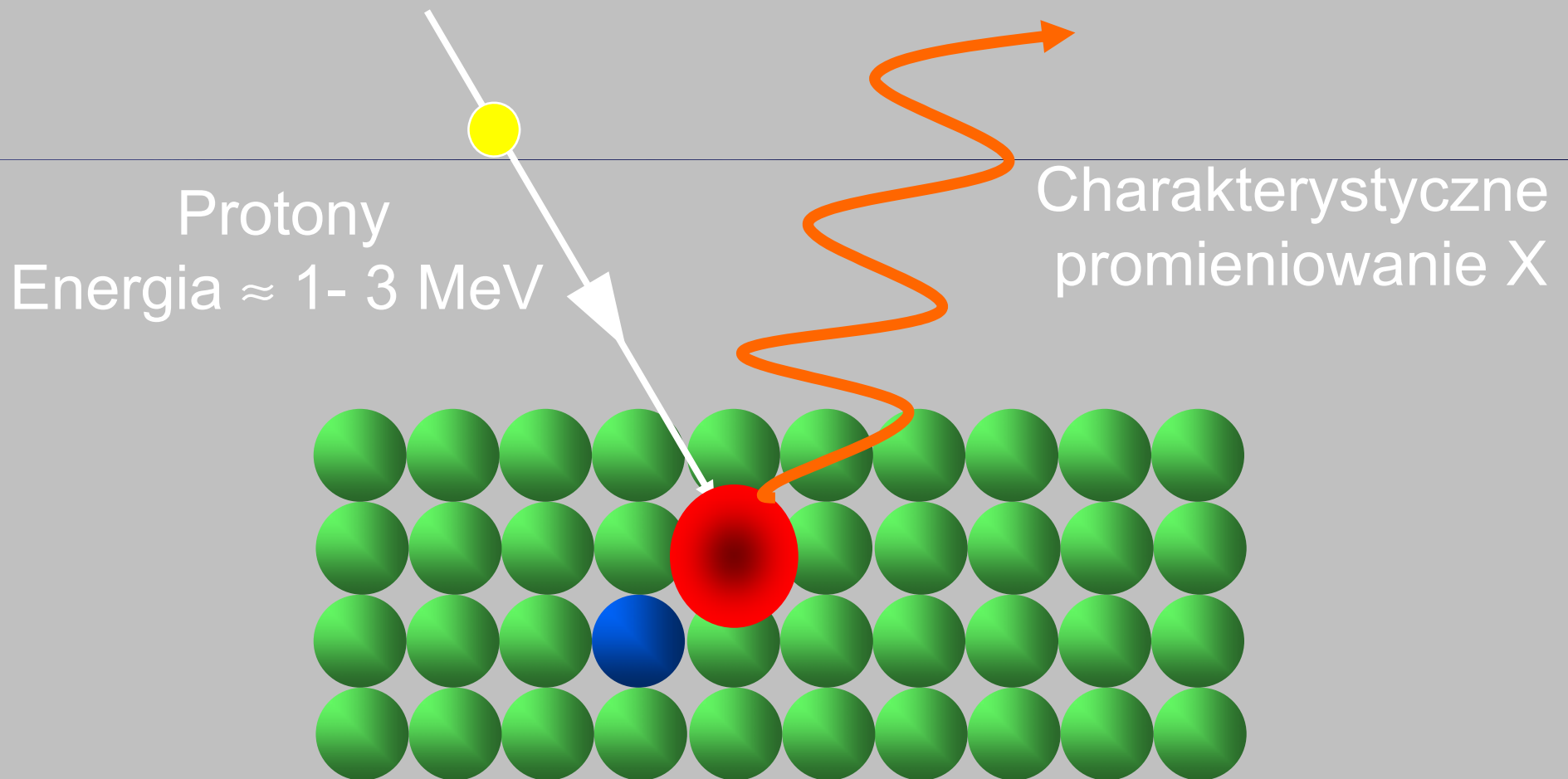
- ▣ **Intensywności** zarejestrowanych linii są **wprost proporcjonalne do stężenia** badanego pierwiastka w próbce.

- **XRF** – **X-Ray Fluorescence** – metoda wykorzystująca wzbudzenie charakterystycznego promieniowania rentgenowskiego atomów tarczy przez fotony z lampy rentgenowskiej
- **RXRF** – **Radioisotope X-Ray Fluorescence** – wzbudzenie promieniowaniem ze źródeł promieniotwórczych
- **SRIXE** (SR-XRF) – **Synchrotron Radiation Induced X-Ray Emission** – wzbudzenie silnym promieniowaniem synchrotronowym
- **PIXE** – **Particle Induced X-Ray Emission** – wzbudzenie cząstkami naładowanymi z akceleratora

PIXE

Particle Induced X-ray Emission

Struktura Staroegipskich Malowideł Ściennych

1. Baza

Ściana (wapień, piaskowiec, cegła)

2. Grunt

a) Warstwa gruboziarnista

(Piasek, gips)

b) Warstwa drobnoziarnista

(Piasek, gips)

3. Tynk

(gips)

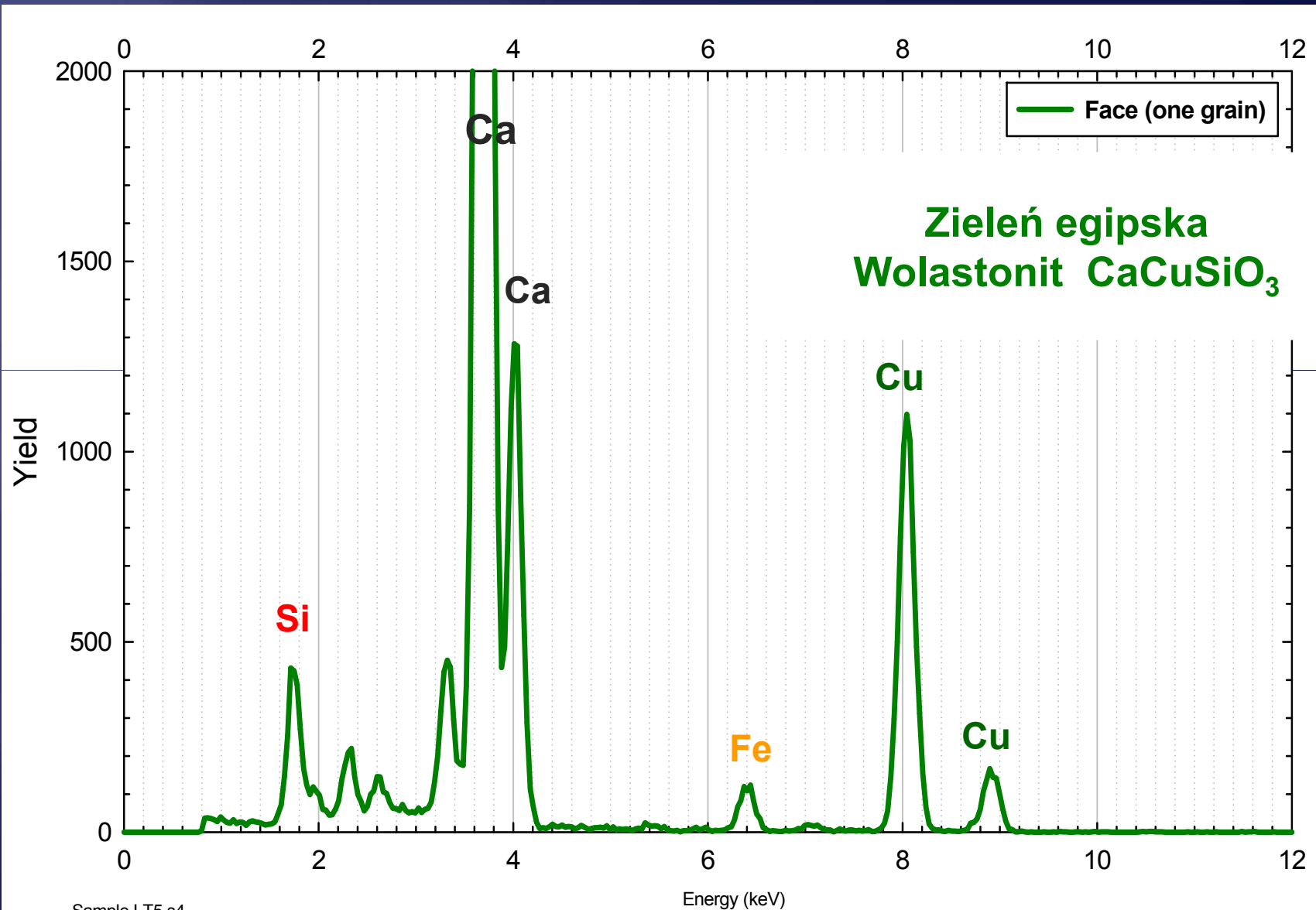
4. Farba

Przekrój malowidła ściennego

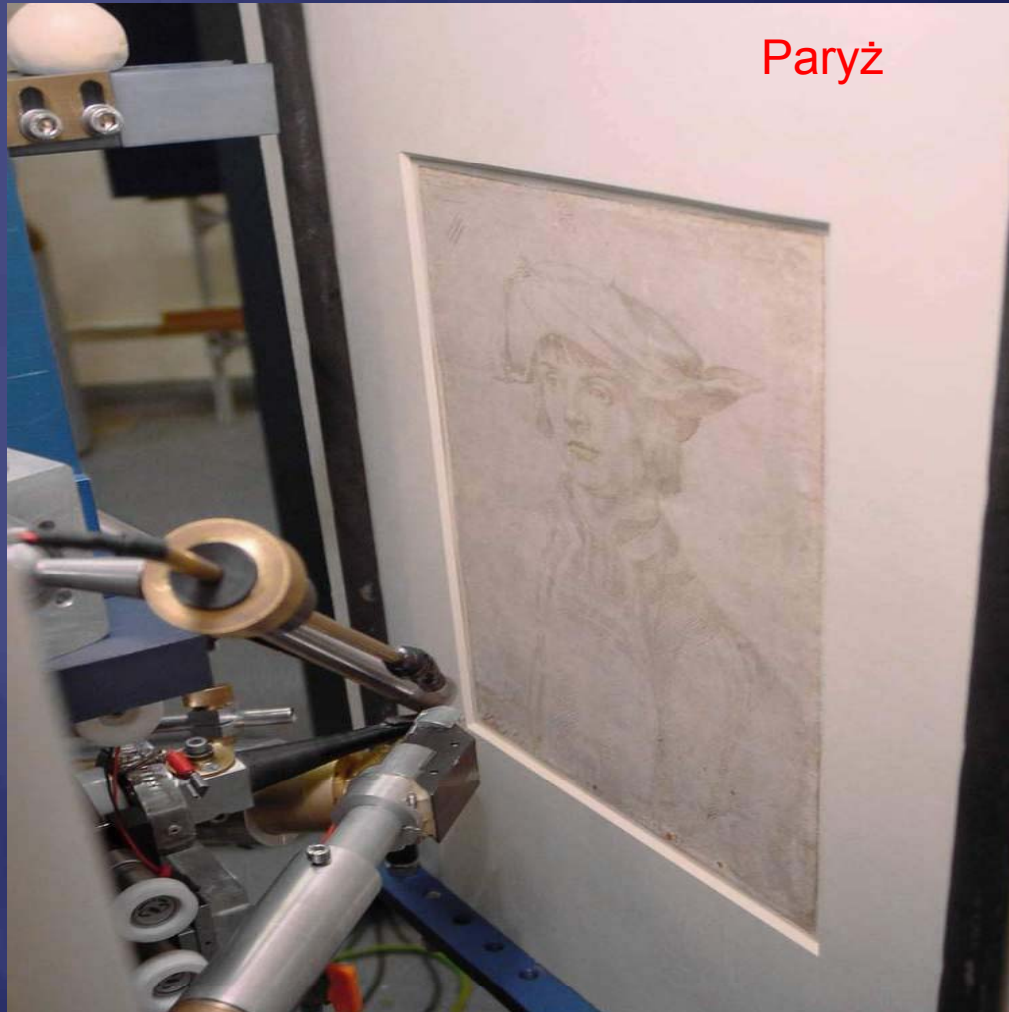
Mapy μ PIXE zielonego pigmentu

Grobowiec Totmesa III (N.34) 1504 BC

Sample LT5.s4
 μ PIXE E=3.05 MeV protons
Dresden 03/4/2008

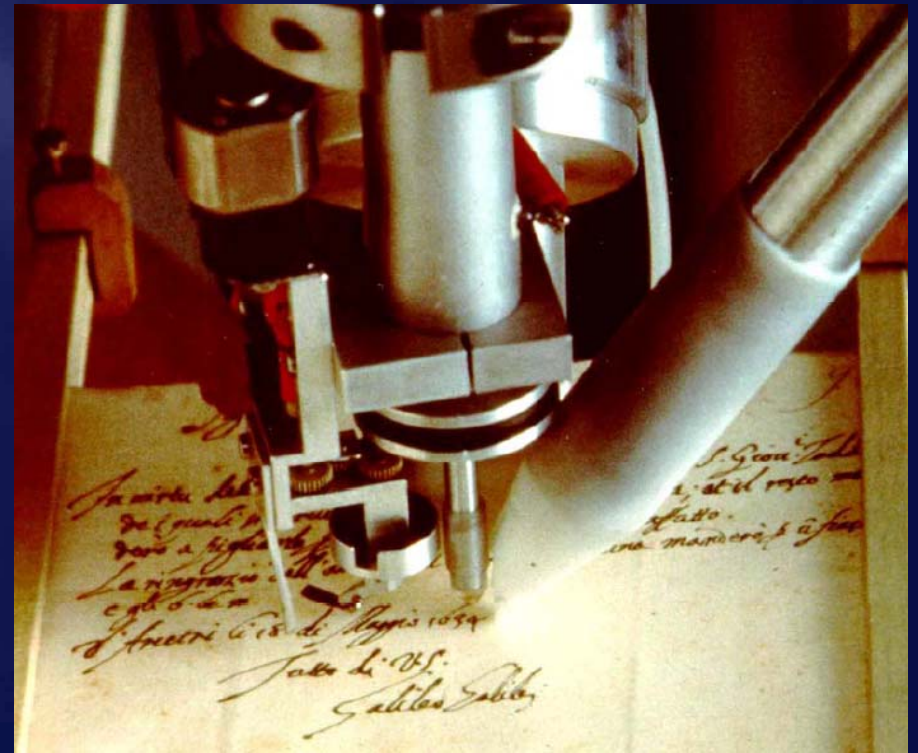
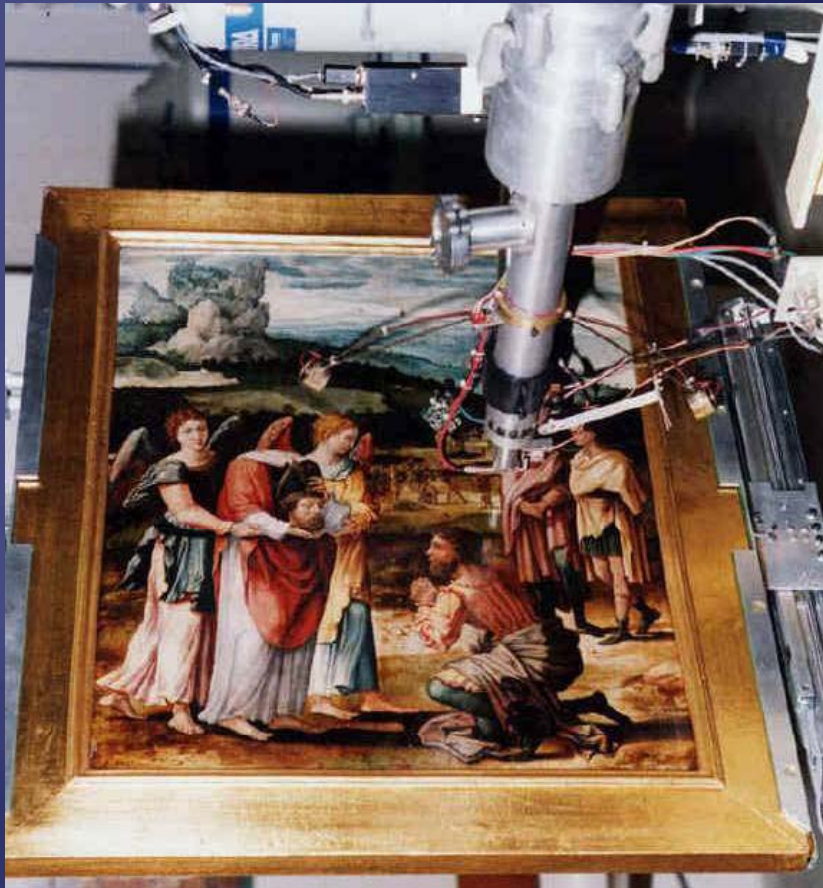
Paryż

2009-04-06

dr Sławomir Wronka, IPJ

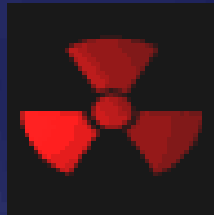

2009-04-06

dr Sławomir Wronka, IPJ

Dziękuję za uwagę

<http://sense4fun.com/uncategorized/x-ray.html>

Wykorzystano materiały m.in: W.Scharf,
A.Sessler, L.Lamm, H.Tanaka

2009-04-06

dr Sławomir Wronka, IPJ